

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Tulkkaus yhteiskunnan työkaluna

Kohti esteettömän yhteiskunnan tulkkauspalvelua

Ahti Tenhunen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Toukokuu / 2011

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU
Viittomakielentulkin koulutusohjelma
Helsingin kampus

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Ahti Tenhunen	Sivumäärä 45 ja 16 liitesivua
Työn nimi Tulkkaus yhteiskunnan työkaluna. Kohti esteettömän yhteiskunnan tulkkauspalvelua	
Ohjaava opettaja Zita Kóbor-Laitinen	
Työn tilaaja Suomen Viittomakielen Tulkit ry (SVT) ja Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä	
Tiivistelmä <p>Työn tilaajatahoina toimivat Suomen Viittomakielen Tulkit ry ja maassamme ainutta viittomakielen tulk-kirekisteriä ylläpitävä Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä.</p> <p>Työn alkuperäisenä tavoitteena oli selvittää, miten viittomakielen tulkin ammattisäännöstöä tulisi muut-taa, että tulkatun tilanteen osapuolten oikeudet voitaisiin ottaa huomioon paremmin.</p> <p>Diskurssianalyysiin perustuvan analyysin on tehnyt lähes kaksikymmentä vuotta viittomakielisten paris-sa viittomakielen tulkkina toiminut ihminen elämäkokemukseensa perustuen. Analyysiin kohteeksi valikoitui lopulta alamme ohjaava lainsäädäntö ja sen vaikutukset tulkatun tilanteen osapuolten oike-uksien toteutumiseen sekä ammattisäännöstömme muodostamiseen. Työ kritisoi Vammaisten henki-löiden tulkkauspalvelulakia voimakkaasti todeten lain olevan kansalaisten yhdenvertaisuuslain vastai-nen ja toteaa sen olevan todellinen este tasa-arvoiseen tulkkauspalvelun asiakkuuteen.</p> <p>Ristiriitaisella lainsäädännöllä on negatiivisia vaikutuksia sekä asiakaskuntaan että tulkkien ammatti-kuntaan sekä yksittäisiin tulkkeihin työntekijöinä.</p>	
Asiasanat ammattietiikka, asiakkuus, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, omistajuus, tulkkaus http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
The Degree Programme in Sign Language Interpretation
Helsinki Unit

ABSTRACT

Author Ahti Tenhunen	Number of Pages 45 (+ 16)
Title Tulkkaus yhteiskunnan työkaluna. Kohti esteettömän yhteiskunnan tulkkauspalvelua [Interpreting as a tool for the Society. Towards Interpreting services of an Accessible Society]	
Supervisor Zita Kóbor-Laitinen	
Subscriber Finnish Association of Sign Language Interpreters (SVT) and Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä [A co-operation body of both customer and interpreter organizations]	
Abstract <p>This thesis is a subscribed work for the Finnish Association of Sign Language Interpreters and Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä, (A co-operation body of both customer and interpreter organizations) which is the only body maintaining the register and the directory of interpreters in Finland.</p> <p>The original aim of the thesis was to examine how the Code of Ethics of Sign Language Interpreters in Finland should be revised effecting that the rights of every participant who is directly or indirectly involved in any interpreted interaction could be better taken into account.</p> <p>This thesis is founded on discourse analysis carried out by a person who worked approximately twenty years as a sign language interpreter. The focus of this work was selected eventually to be an analysis of the law regulating our working field, and it's impact on the realization of the rights of the people using the service as well as on the formation of the Code of Ethics.</p> <p>The thesis criticizes heavily the law on Interpreting Services for the Disabled people, stating that the law is against the law on National Equality and notifying this preventing the clients of the interpreting services from being truly equal.</p>	
Keywords Customership, Interpreting, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Ownership, Professional ethics	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1 SYDÄMEN ETIIKKA	5
1.1 Käsitteistä viittomakielisyys ja viittomakielinen kuuro	7
1.2 Eettisyyden sydän	12
2 TOIMINNALLISUUDEN KAUTTA TEORIAAN	14
2.1 Työn toteutus ja tutkimusongelmat	16
2.2 Viittomakielen tulkin ammattisäännösten uudistaminen	19
2.3 SVT:n opintopäivien työpaja	22
2.4 Diskurssianalyysin tuloksia	28
3 AKTIIVINEN ASIAKKUUS	35
3.1 Tulkkauksen klusterin muutokset	36
3.2 Viittomakieliset kuurot ammattilaisina	38
4 POHDINTAA	40
LÄHTEET	42
LIITTEET	46
Liite 1: RID Code of Ethics	
Liite 2: Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö	
Liite 3: SVT:n opintopäivien 1.11.2009 työpajan alustus	
Liite 4: NAD Interpreter Code of Ethics	

1 SYDÄMEN ETIIKKAA

Tunne ohjaa ihmisen elämää voimakkaasti. Uskon, että olen valinnut **viittomakielen-tulkin ammatin** pitkälti erään nuoruudenkokemukseni herättämien tunteiden johdatamana. Muistan, kun isäni otti meidät lapset vähän syrjemmälle ja sanoi: ”Älkää kiusatko Salmea: Salme ei ole oppinut lukemaan kunnolla, koska on kehitysvammainen.” Muistan vielä hyvin, miten ihmettelin sitä, että isä kehtasi epäillä meidän kiusaavan Salmea – meidän pidimme tädistämme tosi paljon, ja muistikuvani mukaan kaikki arvostivat häntä kovana työntekijänä!

Noin neljätoistavuotiaana analysoin isovanhempiemme ratkaisua kasvattaa lievästi vammaisen tyttärensä kotioloissa. Totesin itsekseen, että ymmärrän **yhteiskunnan** olleen silloin toisenlainen. Ratkaisu tuntui järkiperusteiselta. Tajusin kuitenkin myös sen kipeän tosiasian, ettei Salme ollut päässyt **itsenäistymään** ja toteuttamaan itseään täysimittaisesti ja kykyjään vapaasti hyväksikäyttäen.

Koin hänen elämänsä olevan kaikesta huolimatta aidosti rikasta ja mielekästä. Hän nautti pelto- ja metsätöiden tekemisestä, eläinten hoidosta ja kotiaskareista. Nuoren, idealistisen minäni mittapuiden mukaan hän olisi kuitenkin kyennyt elämään omassa taloudessaan – tietynlaista apua tarviten, mutta silti itsenäisesti, enkä vielääkään näe ajatustani epärealistisena. Mielestäni hän olisi voinut eriytyä omaksi itsekseen vieläkin suuremmassa määrin, mikäli ei olisi elänyt vanhempiensa siipien suojassa. Itsenäistymisellä on merkittäviä vaikutuksia niin vammaisen kuin vammattomankin ihmisen elämään.

Vammaisuus on osa ihmisen elämää myös **ei-vammaisten** kohdalla – vammaisuus on potentiaalisena mahdollisuutena meissä jokaisessa. Kuka tahansa voi vammautua – ja tietoisuus siitä herättää tunteita. Potentiaalisuudella viittaan myös siihen, että vammaisuus ei ole absoluuttinen este. Elämä varmasti muuttuu vammautumisen myötä, tai on erilaista vammaisena syntymisen vaikutuksesta – mutta mihin suuntaa ja miten paljon elämä muuttuu, riippuu erittäin monesta seikasta.

Yhteiskunnan yleinen suhtautuminen vammaisuuteen kertoo myös ihmisten suhteesta omaan **potentiaaliseen vammaisuuteen**. Mikäli olemme riittävän kypsiä ottaaksemme vammaisuuden osana ihmisyyttä kaikkien inhimillisten piirteidemme rinnalle – ja nimenomaan hyväksytyksi osaksi itseämme, kenenkään vammaisuus ei ole esteenä itsensä täysipainoiselle toteuttamiselle ja ihmisarvoiselle elämälle.

Vammaisuuden ei tarvitse olla elämää hallitseva piirre – mikä on, mielenkiintoista kyllä, nähdäkseni mahdollista vain, mikäli hyväksymme vammaisuuden osaksi itseämme myös *abstraktimmassa* mielessä. Myös vammainen voi vammautua, joten potentiaalinen vammaisuuden käsite koskettaa yhtäläillä myös vammaista ihmistä. On oleellista ymmärtää, että ihmisyyteen kuuluva vammaisuus on piirre, joka voi parhaimmillaan ohjata koko ihmiskunnan kehitystä terveempään suuntaan.

Vammaisuuden olemassaoloa ei voi paeta ja siksi sitä on mielestäni turha kieltää. Siitä huolimatta monet kuurot väittävät, etteivät ole vammaisia! **Kuurojen historia** onkin loistava esimerkki siitä, miten yksilön tietty ominaisuus, joka on vamma eli este yhteiskunnalliseen osallisuuteen, ja joka voidaan määritellä vammaksi juuri tällä perusteella, ei ole läheskään samassa määrin vammauttavaa kuin **yhteisön vaikutus yksilön elämään** silloin, kun yhteisö ei kykene hyväksymään ihmisten yksilöllisiä piirteitä – eli ei huomioi **yksilöiden tarpeita**. (Sacks 1990; Salmi & Laakso 2005; Suomen Kuurosokeat 2011, 5.)

Vammaisuus ei ole itsestään selvä käsite. Silti joidenkin yksilöiden esittämät ajatukset siitä, että kuulon puuttuminen ei olisi vamma, mikäli koko maailma olisi viittomakielinen, eivät perustu todellisuuden hyväksymiseen, vaan epärealistisiin kuvitelmiin. Tuollaiset mielipiteet voidaan tulkita myös rasistisiksi. Kuulevilla ihmisillä on oikeus toteuttaa itselleen luontaista elämäntapaa siitä huolimatta, että se aiheuttaa kuulovammaisille tilanteen, jossa he jäävät tietynlaisen kokemusmaailman ulkopuolelle.

Mikäli tuollaisten ajatusten polulle lähdetäisiin, voitaisiin vaatia yhtä oikeutetusti myös sitä, ettei kukaan saa käyttää näköaistiin perustuvaa kommunikaatiota, koska se syrjii näkövammaisia. Opinnäytetyötä tehdessäni vammaisuuden käsitteen pohtiminen on ollut merkittävässä roolissa – en ole voinut välttää sitä. Keskityn kuitenkin huomattavasti suuremmalla mielenkiinnolla ja intohimolla kielellisten asioiden pohti-

miseen. Terminologisen työskentelyn koen olevan itselleni sekä ihmisenä että tulk-
 kausalan ammattilaisena keskeinen työväline. Ammatissamme tarvitaan toki eetti-
 syyden pohtimista, mutta työmme on keskeisesti nimenomaan kielellisen vuorovaiku-
 tuksen mahdollistamista.

1.1 Käsitteistä viittomakielisyys ja viittomakielinen kuuro

Viittomakieliset ovat nykyään merkittävä kulttuurinen, kielellinen ja innovatiivinen
 voimavara Suomessa (**Viittomakielisten kielelliset oikeudet -työryhmä** 2011, 16).
 Heidän yhteiskunnallinen asemansa on vahvistunut erityisesti perustuslakiuudistuk-
 sen myötä. Suomen **virallisten kielten**, suomen ja ruotsin, lisäksi perustuslain
 (731/1999) seitsemännentoista pykälän kolmannessa momentissa annetaan saame-
 laisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla, mutta myös muilla ryhmille yhteiskunnan
 suoma oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tämä on erityisen
 tärkeää siksi, että **identiteetin terve rakentuminen** perustuu juuri kielellisille ja kult-
 tuurisille vapauksille.

On perusteita nähdä viittomakieliset kaikissa maailman maissa **alkuperäiskansoina**.
 Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, on viittomakielisiä sukuja, joissa kieli, kult-
 tuuri ja identiteetti ovat välittyneet sukupolvelta toiselle. Kieli on välittynyt myös kuu-
 leville jälkeläisille, joista on kasvanut äidinkieleltään viittomakielisiä. (Sacks 1990, 49-
 53; Reime 2007.) Perustuslailla (731/1999) turvataan nykyään Suomessa viittoma-
 kielisten, sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien, oi-
 keudet, mikä kertoo siitä, että yleinen ilmapiiri viittomakielisiä kohtaan on muuttunut
 arvostavaan suuntaan.

Viittomakielisten yhteisö on elänyt koko historiansa ajan vuorovaikutuksessa sekä
 toistensa, että kuulevan yhteiskunnan kanssa. **Kuulevien viittomakielisten** päätök-
 set valita omien lastensa kanssa kommunikoimisen välineeksi yksilöllisissä tapauk-
 sissa puhuttu kieli, voidaan nähdä perustuvan osittain valtaväestön paineisiin ja ra-
 sistisiin asenteisiin. (Salmi ym. 2005, 200-209; [vrt.!] Viittomakielisten kielelliset oi-
 keudet -työryhmä 2011, 15-17.)

Viittomakielisyys ja sen siirtäminen sukupolvelta toiselle eivät, esimerkiksi Vygotskin (1962, 1991) mukaan, kerro vammaisuudesta, vaan yhteisöllisyyden voimasta ja äidinkielen ihmisyyttä rakentavasta luonteesta (Sacks 1990, 68-69; Kuurojen Liitto 2011). Keglín ja Iwatan (1989) tutkimusten mukaan viitottujen kielten syntyminen vaatii vähintään kahden sukupolven pituisen jatkumon (Senghas 1994, 543). Viitottujen kielten olemassa olo todistaa näin ollen ennen kaikkea yhteisöllisyyteen perustuvasta kyvystä hahmottaa ympäristöä käsitteellisesti. Yksilö ei pysty tähän yksin, vaan kielellisen yhteisön ulkopuolelle jäävä kuulovammainen lapsi jää vaille käsitteellisen ajattelun oven avaavaa kieltä (Sacks 1990, 36-37).

Viittomakielisten yhteiskunnallisen aseman vahvistuminen on luonut hyvää niin viittomakielisten elämässä kuin muunkin väestön keskuudessa. Valtaväestöön kuuluvat vanhemmat, joille syntyy kuulovammainen lapsi, ovat lapsensa erilaisuuden kanssa henkisesti erilaisessa asemassa kuin vuosikymmeniä sitten vastaavassa tilanteessa olleet vanhemmat. He voivat havaita helposti, että heidän lapsellaan on kaikki mahdollisuudet täysivaltaiseen osallisuuteen yhteiskunnassa ilman kuuloakin.

Tasa-arvoinen yhteiskunta, jossa osallisuus on jokaisen oikeus, on Pohjoismainen perinne. "Osallistuminen yhteiskuntaan voi tarkoittaa työntekoa, perhe-elämää, toimintaa yhteisössä, asiointia, kaupassa käyntiä. Tasa-arvo tarkoittaa tällöin jokaisen osallistumista yhteiskuntaan." (Kemppainen 2008, 11.) Design for All -periaate kertoo syrjinnän kiellon vaikutuksesta yhteiskunnalliseen suunnitteluun. Valtaväestö on alkanut nähdä, että esteettömästä suunnittelusta voivat hyötyä kaikki kansalaiset. Vammaisten yhteiskuntaan "tuleminen" on tukenut monin tavoin kaikkia ihmisiä. (Kemppainen 2008, 14.)

Terminologisen keveyden saavuttamiseksi tulen viittaamaan työssäni kaikkiin vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelulain (133/2010) määrittelemiin viittomakielen tulkinnasiakkaisiin termillä viittomakielinen kuuro. Toivon, että lukija ymmärtää minun viittaavan samalla muihinkin työni keskiössä oleviin *lain määrittelemiin henkilöihin*, kuten kuulovammaisiin yleisellä tasolla (eli huonokuuloisiin, kuuroutuneisiin ja täysin kuuroihin), mutta myös kuulonäkövammaisiin.

Puhevammaisiin en viittaa termillä, vaikka he ovatkin saman lain määrittelemiä asiakkaita. Tämä johtuu siitä, etten ole perehtynyt puhevammaisuuteen kuin pintapuolisesti, enkä ole työskennellyt lähes kaksikymmentä vuotta kestäneen viittomakielentulkkin työrani aikana puhevammaisten parissa muuta kuin muutamissa satunnaisissa tilanteissa. Myöskään viittomakielentulkkin koulutus ei anna valmiuksia puhevammaisten tulkkina toimimiselle. Suhtautumiseni puhevammaisiin ei ole torjuvaa, vaikka en viittaakaan heihin opinnäytetyössäni.

Viittomakielentulkkien ammattikunnan kannalta viittomakielinen kuuro on käsitteenä keskeinen. Termiä voidaan pitää käänöslainana suomalaisesta viittomakielestä, sillä sen juuret ja merkityssisältö tekstissäni kertovat enemmän suomalaisen kuurojen yhteisön kulttuurista ja käsitteenmuodostuksesta.

Viittomakielisenä terminäkin vastaava termi viittaa uudehkoon käsitesisältöön, sillä kielellisten ja kulttuuristen asioiden tiedostaminen on valtaväestön pitkään jatkuneen rasisen suhtautumisen takia vasta päässyt alulle viime vuosikymmenten aikana – eikä termi ole näistä syistä vielä vakiintunut. Suomenkielisenä terminä sen käsitesisältö ei niin ikään ole vakiintunut, eikä avaudu varmasti kaikille helposti – eikä asiaa helpota se, että viitataan tässä työssä termillä kyseisen termin varsinaisen käsitesisällön lisäksi myös viitottua puhetta käyttäviin viittomakielentulkkien asiakkaisiin sekä kuurosokeisiin, jotka käyttävät kommunikaatiossaan suomenkieltä.

Puhetta kommunikaatiossa käyttävät kuurosokeat ovat viittomakielien tulkkien asiakkaita, mikä voi tuntua olevan tietyllä tavalla ristiriidassa sen kanssa, että olemme nimenomaan viittomakielien tulkkeja. Kyseinen ryhmä on kuitenkin vahvasti osa viittomakielistä yhteisöä sidosryhmässään toimimisen kautta. Heidän erityispiirteensä oikeuttavat heidät käyttämään nimenomaan viittomakielitulkkeja, vaikka heidän kanssaan viittomakielien tulkit toimisivat pääosin oppaina ja puhuttua kieltä toistaen. Viittomakielien tulkit on tarpeen niissä tilanteissa, joissa tällainen kuurosokea kohtaan viittomakielisen kuuron, jolla ei ole tulkkia matkassa. Lisäksi on otettava huomioon se, että useissa tapauksissa kyseessä on etenevä vamma ja viittomakielentulkkien ammattikunnalla on paljon tarjottavaa näillekin asiakkaille.

Vaikka asia voidaan toki nähdä myös siten, että viittomakieliset olisivat osa puhekielillä toimivaa kuurosokeiden ryhmää, kuurosokeiden ryhmässä viittomakielet ovat kuitenkin se kommunikaatiomuoto, jota jokainen heistä voi ottaa vastaan. Viittomakieliä jokainen yksilö voi myös opetella, vaikka olisikin äidinkieleltään jotain puhuttua kieltä käyttävä. Termin viittomakielinen kuuro taustaa on syytä selvittää vielä hiukan, jotta asia tulisi ymmärrettävämmäksi.

Viittomakielinen yhteisö määrittelee VIITTOMAKIELI KUURO -termin (glossattu termi viittaa suomalaisen viittomakielen ilmaisuun) siten, että sillä viitataan viittomakieliseen yhteisöön kuuluvaan henkilöön (vrt. Salmi ym. 2005,19; vrt. Viittomakielisten kielelliset oikeudet -työryhmä 2011, 16-17). Mainitsemisani lähteissä ei itse asiassa määritellä juuri tuota termiä, mutta synonyymi termille löytyy kyseisestä Salmin ja Laakson kirjoittamasta teoksesta Maahan lämpimään sivulta 19. Sivun ylin suomalaisen viittomakielen termi vastaa käytännössä juuri samaa käsitesisältöä.

Suomalaisen viittomakielen termiä VIITTOMAKIELI KUURO käyttöä ei ole tutkittu perusteellisesti (Salmi ym. 2005,19). Viittomakielisessä diskurssissa tiedän henkilökohtaiseen kokemukseen perustuen tapahtuneen sitäkin, että kyseisellä KUURO -viittomalla – joka sivumennen sanoen turhan helposti käännetään suomeksi sanalla kuuro – on viitattu henkilöihin, jotka ovat lääketieteellisessä mielessä huonokuuloisia, kuuroutuneita tai jopa täysin normaalikuuloisia. Viittomakielisen yhteisön sisällä aktiivisesti toimivia henkilöitä, jotka ovat kuulevia, mutta äidinkieleltään viittomakielisiä eli natiiveja tai muuten omaksuneet viittomakielen lähes natiivin kaltaisesti, ei aina mielletä kuuleviksi.

Käytän sekaannusten välttämiseksi tässä työssä termin kuuro sijasta termiä viittomakielinen kuuro, jotta kaikki lukijat kiinnittäisi huomiota nimenomaan siihen, että kyseessä ei ole kielelön ja kulttuuriton kuulovammainen. Viittomakielisyys -termin käyttämisellä toivon lukijan huomion kiinnittyvän myös siihen, että henkilön identiteetti ei ole rakentunut pääosin jonkin puhutun kielen ja siihen liittyvän kulttuurin perustalle, vaan henkilön identiteetti on muodostunut ainakin suurelta osaltaan viittomakielisen kieli- ja kulttuuriryhmän parissa elämisen myötä.

Toki maassa vallitseva valtakulttuuri vaikuttaa monin tavoin myös viitottuihin kieliin esimerkiksi yleisen sivistystason myötä (vrt. Viittomakielisten kielelliset oikeudet - työryhmä 2011, 15-17). On kuitenkin syytä huomioida, etteivät nämä kulttuurit ole suinkaan täysin samanlaisia ja viittomakielisten oma kulttuuri vaikuttaa viittomakielisten viittomakieliseen käsitteenmuodostukseen. Viitotut kielet vaikuttavat myös puhuttuihin kieliin ja niiden käsitteenmuodostukseen. Viittomakielinen kuuro ei ole juuri tästä vaikutussuhteesta johtuen suomenkielisenäkään terminä vammaisuuteen perustuva termi, eikä näin ollen kuulu lääketieteen, vaan kielitieteen terminologiaan.

Suomalaisen viittomakielen viittomaa KUULEVA on myös syytä pohtia. Syvällisesti analysoiden sen käsite- ja assosiaatiosisältö on erilainen kuin suomen kielen kuuleva -sanalla. KUULEVA -viittomalla viitataan kokemusteni ja intuitioni perusteella kuulemisen ohella ainakin alitajuisesti viittomakieliseen yhteisöön kuulumattomiin henkilöihin. Tästä johtunee myös se, ettei kuulevaa viittomakielistä ainakaan aina identifioida "kuulevaksi" viittomakielisessä diskurssissa.

Koska opinnäytetyöni tarkastelee tutkimuskysymysten kautta kuuleva -yhteiskunnan suhdetta kuuro -yhteisöön – ja päinvastoin, viittomakielisyys -käsitteeseen kuuluva kulttuurisuuden aspekti on otettava huomioon kielellisten piirteiden lisäksi. Tutkimukseni aineiston valossa voimme nähdä, että näiden kulttuurien suhde on elänyt voimakasta murrosvaihetta jo pitkään.

Viittomakielten tulkkausten kentässä tapahtuneet muutokset kertovat yhteiskunnassamme – kuten myös yleensäkin maailmalla – tapahtuneista muutoksista. Sekä kuuleva -yhteisön että kuuro -yhteisön sisäiset muutokset ovat erittäin mielenkiintoinen todiste ihmiskunnan yleisestä arvomaailman muutoksesta, jota voidaan pitää historiallisena muutoksena ihmiskunnan kehityksessä [Toivottavasti lukija kykenee sulattamaan nuo muodostamani uudissanat, joita käytin edellä. Kielet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja lainasanat eivät ole aina kovin sulavia! Perustelen työssäni myöhemmin näiden uudissanonjen tarvetta.].

Kuurojen yhteisön sisällä syntynyt viittomakielentulkkien ammattikunta on kehittynyt pääsääntöisesti institutionaalista tulkkausta toteuttavaksi ammattikunnaksi – ja siltä vaaditaan yhä enemmän kykyä tuottaa laadukasta ja eri osapuolten yksilölliset tar-

peet huomioon ottavaa tulkkausta. Voimme havaita, että viittomakielentulkki ammattikunta on tehnyt henkistä matkaa osaksi suomalaista yhteiskuntaa irrottautuen yhä enemmän kuurojen yhteisöstä samaan aikaan, kun kuurojen yhteisö on kasvanut yhä merkittävämpään rooliin suomalaisessa yhteiskunnassa. (Cokely 2000, 1-2; Salmi ym. 2005, 244; Mäenpää 2007, 26-27; Hannola & Vallius 2009, 13; Lehtomäki 2009, 10; Niittyinperä 2010, 21; Oksanen 2010, 8; Raike 2010, 9; Tenhunen 2010, 19; Viittomakieliset Uutiset 2010; Virtanen 2011, 16).

Se, että viittomakielen tulkkauksesta on tullut työkalu, jolla yhteiskunta voi muokata maailmaamme esteettömämmäksi, ei kuitenkaan tarkoita, että viranomaiset voisivat määritellä kyseisen palvelun vain omista tarpeistaan ja näkökulmistaan käsin. Riku Virtanen (2011, 16-17) huomauttaa, että tulkinkäyttäjien oikeus toimivaan tulkkauspalveluun on katsottavissa Suomen perustuslain 17 §:ssä suojatuksi oikeudeksi, eikä tulkkauksen kilpailutusjärjestys tämän perusteella ole Virtasen näkemyksen mukaan oikeutettu peruste hankaloittaa yksilöiden elämää. Viittomakieliset kuurot vaativat oikeutta olla yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Tämä tarkoittaa käytännössä mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa aktiivisesti ja vapaasti kaikissa mahdollisissa muodoissa ja tilanteissa. (Widberg-Palo & Thurén 2009, 4).

1.2 Eettisyyden sydän

Intuitio on ohjannut opinnäytetyöni tekemistä hyvin suuressa määrin. Juujärvi, Myyry ja Pessa määrittelevät intuition ihmisen välittömäksi tunteeksi siitä, mikä on oikein tai väärin. He korostavat moraalisen harkinnan painottuvan ammattieettisessä toiminnassa, sillä työhön liittyvien moraalisten ongelmien ratkaisun tulisi perustua pohdittuun näkemykseen oikeasta ja väärästä. Tästä johtuen eettinen osaaminen nähdään nykyään olennaisena osana ammatillista asiantuntijuutta. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 13, 18).

Viime vuosikymmenten aikana tehdyt tutkimukset ajattelusta tuovat toisaalta esille, että intuitio on ajattelun keskeinen voima. Yhteisön tunne-elämän kylmyyttä ja pahoinvointia estää tutkijoiden mukaan empatia. Empatia on tutkimusten mukaan merkittävässä roolissa sosiaalisen intuition kypsymisessä. (Mielonen & Raami 2011, A2.)

Ammattikunnan muodostaminen ei ole kuitenkaan mahdollista pelkästään yksilön intuitioon luottaen, sillä kyseessä on kollektiivinen sopimus. Ammattikunnan edustajalta edellytetään yhteistyötaitoja ja yhteisen toimintakulttuurin kehittämistä eettiseltä pohjalta. (Cokely 2000, 4; Juujärvi ym. 2007, 10.)

Singer (1979, 1993) määrittelee etiikan sydämen olevan puhdas filosofinen tutkiskelu ja pohdinta pelkän etiikan pohdiskelun ja tutkiskelun vuoksi. Tutkiskelemme ja pohdimme voidaksemme toimia, mutta myös pystyäksemme tunnistamaan milloin toimimme arvojemme, periaatteittemme ja uskomuksiemme mukaisesti. (Cokely 2000, 3.) Tieteenala, jota kutsumme etiikaksi, ja jonka historia ulottuu Sokrateen ja Aristoteleen filosofiaan, on korostanut Vlastosin (1971), Hardien (1980) ja Finnisin (1983) mukaan sitä, että etiikka eroaa tavanomaisesta tietoisesta tutkiskelusta ja kyselystä erityisesti siinä, että se on määrätietoista toiminnan arvioimista (Cokely 2000, 3). Koska toiminnallamme tai toimimatta jättämisellämme on vaikutusta muihin ihmisiin – ja tarkasti ajateltuna myös itseemme – toiminnan eettisen tarkastelun täytyy pitää sisällään eri osapuolien näkökulmiin asettumisen.

Kuten Cokely kiteyttää, eettisyys ei ole näin ajateltuna jotain, mitä jollakulla on, vaan pikemminkin jotain, mitä joku tekee. Toiminnan perusteella tapahtuva arvio siitä, mikä on eettistä toimintaa, johtaa myös siihen loogiseen johtopäätökseen, että muiden henkilöiden tai virallisten elinten kehittämien ohjenuorien, periaatteiden, lakien tai sääntöjen kuuliainen ja kyselemätön noudattaminen voidaan nähdä epäeettisenä toimintana. Ammattikunnan edustajan horjumaton ammattieettisten sääntöjen noudattaminen voidaan nähdä näin ajateltuna eettisyyden välttelyä. (Cokely 2000, 3.)

James Rest (1999) on kehittänyt työryhmänsä kanssa *neljän komponentin mallin* kuvaamaan, mitä psykologisia prosesseja tarvitaan, jotta yksilö voi toimia moraalisesti (Juujärvi ym. 2007, 20). Moraalin ja eettisyyden raja on varsinkin arkikielessä häilyvä. Moraali voidaan määritellä yksilön toteuttamaksi eettisyydeksi – mikä ei ole siis aina tarkoin pohdittua. Eettisyys -termillä voidaan toisaalta viitata myös yksilön moraalikäsitteisiin, jotka ovat tietoiseen pohdintaan perustuvia. (Juujärvi ym. 2007, 13.)

Tilanteeseen liittyvä moraalinen ongelma tulee Restin ja työryhmän mukaan ensinnäkin havaita ja tulkita. Tähän tarvitaan moraalista herkkyyttä. On toisekseen kyettä-

vä ratkaisemaan, mikä toimintatapa on oikea. Yksilön täytyy löytää lisäksi sisältään motiivi toimia moraalisesti; esimerkiksi asettaakseen ammattieettiset arvot etusijalle muihin arvoihin nähden. Toimiminen moraalisesti vaatii ennen kaikkea moraalista selkärankaa eli taitoa panna toimeksi ja rohkeutta toimia periaatteidensa mukaisesti hankalissakin tilanteissa. (Juujärvi ym. 2007, 20.)

Eettisesti toimiakseen tulkkauksen ammattilaisen on tunnistettava tilanteessa mukana olevien ihmisten *erityispiirteet, tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet*. Tämä puolestaan edellyttää empatia- ja roolinottotaitoja. Ammattilaisen on tärkeää kuunnella itseään. Itsessä heräävät asenteet ja ennakkoluulot on tunnistettava – ja niiden eettisyys punnittava. (Juujärvi ym. 2007, 21-22.) Tulkin työn kannalta itsensä kuunteleminen on tärkeää myös siksi, että tunteet voivat heijastella myös tulkatun tilanteen aktiivisen osallistujan tunteita ja tämän ymmärtävä tulkki voi edistää kaikkien asiakkaidensa oikeuksien toteutumista paremmin.

Työntekijä voi olla taitava tunnistamaan tilanteen moraalisia vihjeitä, mutta hänellä voi olla puutteelliset kyvyt ratkaista tilanteita osapuolten oikeuksia painottaen (Juujärvi ym. 2007, 23). Tilanteeseen liittyvät voimakkaat eturistiriidat ja tilanteen yhtä osapuolta kohtaan tunnettu voimakas myötätunto voivat vaikuttaa siihen, ettei työntekijä tarkastele kaikkien osapuolien oikeuksia tasavertaisesti (Juujärvi ym. 2007, 22).

2 TOIMINNALLISUUDEN KAUTTA TEORIAAN

Kun ensimmäisen kerran kuulin huhtikuussa 2009, että Suomessa valmistellaan tulkkauspalvelulakia, joka tulisi määrittelemään kuulo- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua, päätin tarttua härkää sarvista ja pohtia ammattisäännöstömme uudistamista opinnäytetyönäni. Aihe tuntui ajankohtaiselta ja olin juuri lukenut Dennis Cokelyn (2000) tutkielman Exploring Ethics: A Case for Revising the Code of Ethics, joka käsittelee viittomakielentulkkiin ammattisäännöstön uudistamista Yhdysvalloissa.

Amerikkalaiset viittomakielen tulkkiin säännöt, jotka ovat Cokelyn tutkimuksen kohteena, on käännetty lähes suoraan hyviin moniin maihin (Cokely 2000, 1), kuten

myös Suomeen (Liite 1 & 2). Uskalsin jopa toivoa, että työstäni voisi olla jotain apua lain valmistelussa. Pitkä sairaslomani katkaisi kuitenkin työskentelyni vuoden 2010 alkupuolella ja työni loppuun saattaminen siirtyi vuodella.

Opinnäytetyöni alkuperäisenä ajatuksena oli tarkastella viittomakielen tulkin ammattieettisiä sääntöjä ja sitä, miten niitä tulisi muuttaa. Cokely argumentoi, että amerikkalaiset viittomakielen tulkin ammattisäännöt ovat vuosikymmenten aikana tehdyistä muutoksista huolimatta hengeltään ehdottomia ja näin ollen omiaan estämään eettistä pohdintaa (Cokely 2000, 11-12). Uuden paradigman ehdottamisen voidaan tulkita tarkoittaneen, että Cokely oli vakuuttunut, että viittomakielentulkki ammattikunnassa vallalla olivat uudenlaiset arvot ja toiminnan perustavaa laatua olevat lähtökohdat olivat muuttuneet siten, että uusia arvoja täytyisi ilmentää myös ammattieettisten sääntöjen tasolla (vrt. Pöchhacker 2004, 67).

Koin hänen ajatuksensa hyvin mukaansatempaavina, koska hänen argumenttinsa vakuuttivat minut oikeusperusteisten ammattisääntöjen voivan ohjata eettistä pohdintaa kaikkien – korostan: kaikkien – tulkatun tilanteen osapuolien tarpeet huomioon ottavaan suuntaan. Cokely (2000, 1, 16-21) ehdotti, että tulkin velvollisuuksien sijaan uudet ammattisäännöt muodostettaisiin siten, että tulkatun tilanteen eri osapuolten oikeudet kirjattaisiin ylös.

Esittelin ajatuksiani opinnäytetyön suhteen Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n (SVT) puheenjohtajalle, Liisa Halkosaarelle. Ammattieettisten sääntöjemme pohtimiseen oli koettu yleisesti olevan erityinen tarve Suomessa. Kuulin esimerkiksi Esa Kalela (2010) olevan tekemässä viittomakielen tulkin ammattietiikasta tutkimusta Kuuloliitolle ja SVT nimesi Etiikan ja edunvalvonnan vuoden 2010 teemaksi (Sipilä & Halkosaari 2009, 5). Kiitän tässä yhteydessä Kalelaa, joka pyyteettömästi antoi vielä silloin julkaisemattoman ja viimeistelemättömän työnsä käyttöni!

Sovimme SVT:n puheenjohtajan kanssa, että tulen esittelemään opinnäytetyöni suunnitelmaa tulkkitoiminnan yhteistyöryhmälle. Tuossa vaiheessa olin vielä kiinni ajatuksellisesti nimenomaan viittomakielisissä asiakkaissa, kuten kuurosokeissa, ja heidän oikeuksissaan. Toisaalta pohdin myös tulkki oikeuksia. Halkosaari ehdotti, että voisin vetää opinnäytetyöni toiminnallisena osiona SVT:n opintopäivillä aihee-

seeni liittyvän työpajan. Suostuin, ja kerroin, että tarkoitukseni on työpajan jälkeen päättää, miten tekisin tutkimukseni kirjallisen osuuden.

Tutkimuskysymyksenäni oli vielä tuossa vaiheessa: miten *viittomakielen tulkkien ammattieettisiä sääntöjä tulisi muuttaa, jotta kaikkien tulkatun tilanteen osapuolten oikeudet voitaisiin ottaa paremmin huomioon*. Melko pian ymmärsin kuitenkin, että ammattieettiset säännöt eivät ole ehkä sittenkään ongelman ydin alallamme. Vaikka niiden muutos on mitä ilmeisemmin edessämme, tutkimuskysymyksiksi nousivat mielessäni viittomakielen tulkkauspalvelun **asiakkuus** ja tulkkauspalvelun **omistajuus** niihin liittyvän problematiikan vuoksi.

Tutkimusmenetelmäni valintaan vaikutti se, että tiesin Kalelan (2010) tehneen viittomakielen tulkin ammattieettisiin sääntöihin liittyvän laajan haastattelututkimuksen. Koin mielekkääksi tästä syystä pyrkiä tuomaan viittomakielialan keskusteluun jonkin toisen näkökulman. Pohdin jossain vaiheessa kylläkin tulkatun tilanteen kuulevien asiakkaiden haastattelututkimuksen tekemistä.

2.1 Työn toteutus ja tutkimusongelmat

Kuvaan nyt lyhyesti opinnäytetyöni suunnittelun ja tutkimuksen tekemisen eri menetelmät ja vaiheet. Opinnäytetyön ideointivaiheen jälkeen olin siis ottanut yhteyttä SVT:n puheenjohtajaan, Liisa Halkosaareen, kuten jo edellä kerroin. Sovittuamme työni tilaajan kanssa aiheeseen liittyvän työpajan vetämisestä, alkoi opinnäytetyösuunnitelma olla valmis. Työpajan tarkoitus oli lopullisen suunnitelmani mukaan toimia **tapaustutkimuksena**, jolla kartoittaisin käsittelyyn nostamieni **kuulevien asiakkaiden oikeuksien** nostattamia ajatuksia. Aiemmin alallamme ei oltu keskusteltu julkisesti siitä, että tarkastelun kohteena olevaa lakisääteistä palvelua tulisi tarjota kuuleville ihmisille.

Viittomakieliala on toki tuonut esiin, että tiedostamme tulkatun tilanteen molempien aktiivisten osapuolien tarvitsevan tulkkausta – mitä muuta varten osapuolet edes ha-

luaisivat tulkin kohtaamisiinsa. Näkökulma on ollut kuitenkin pikemminkin se, että kuulevien tulisi voida tilata viittomakielen tulkki silloin, kun he tarjoavat yhteiskunnan palveluita viittomakielisille kuuroille. Esittämäni ajatus siitä, että viittomakieltä osamattomilla pitäisi olla subjektiivinen oikeus tähän palveluun, ei ollut kuitenkaan nousut tietääkseni keskusteluun. Tapaustutkimukseni kautta ajattelin pystyvän luomaan hypoteesin varsinaiselle tutkimukselleni. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 138.)

Työpajan toimiminen tapaustutkimuksena koki yllättävän käänteeseen (>> 2.3), mikä ei ehkä loppujen lopulta ollut tutkimukseni kannalta huono asia. Työpaja ei kuitenkaan antanut tuloksia, joita voisin katsoa olevani oikeutettu käyttämään tutkimuksessani, ellei näkökulmani tietyntasoista välttelyä ja vähättelyä voida pitää sellaisena (Laine 2010, 18).

Olen halunnut selvittää tutkimuksellani myös syitä siihen, miksi käsittelyn alaisena oleva yhteiskunnan palvelu nähdään varsin selkeästi pelkästään vammaisten oikeutena. **Historiallisia metodeja** käyttäen voidaan eritellä niitä tapahtumia, uskomuksia, asenteita jne., mitkä ovat voineet vaikuttaa käsiteltävään ilmiöön (Hirsjärvi ym. 1997, 138). Diskurssianalyysini apuna olen käyttänyt erityisesti Cokelyn (2000) kuvausta ammattikuntamme syntyä ja kehittymisen taustoista.

Ammattisäännöstömme kehityksen yleiseen merkitykseen tulkkausten kentässä olen tutustunut Franz Pöchhackerin (2004) tulkkausten historiaa ja tutkimusta yleisellä tasolla esittelevän teoksen avulla. Kyseinen teos teki minuun suuren vaikutuksen, sillä ymmärsin ensimmäistä kertaa selkeästi viittomakielentulkki ammattikunnan merkittävän positiivisen vaikutuksen myös puhuttujen kielten asioimistulkkausten kenttään.

Pöchhackerin teoksen avulla olen kyennyt asemoimaan viittomakielen tulkkauspalvelun tulkkausten yleiseen kenttään aiempaa käsitystäni jäsentyneemmin. *Viittomakielisten kuurojen yhteisön keskuudesta nousseella* viittomakielen tulkki ammattikunnalla on ollut selvästikin merkitystä yleisellä tasolla tulkkaustoiminnan kehittymiseen. Pohdintani perustuu myös Sacks'n (1990) kirjaan *Käsien kieli – matka kuurojen maailmaan* sekä Salmin ja Laakson (2005) teokseen *Maahan lämpimään*, joka on *ensimmäinen Suomen viittomakielisten historiikki*.

Opinnäytetyöni myös **kuvailee** tarkasteltavaa ilmiötä (Hirsjärvi ym. 1997, 139). Tuon esiin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulakiin (133/2010) liittyviä näkyvimpiä käyttäytymismuotoja, uskomuksia ja prosesseja. Tätä puolta työssäni edustaa **diskurssianalyysi**, mikä on työni varsinainen tutkimusmenetelmä.

Diskurssianalyysin aineistoksi valitsin lain säätämiseen liittyvän ehdotuksen (HE 220/2009 vp), sekä sitä kommentoivan SVT:n lausunnon (Suomen Viittomakielen Tulkit 2009). Etsiessäni materiaalia, etsin myös puhuttujen kielten tulkkaustoimintaa sääteleviä virallisia asiakirjoja. Opetushallituksen asioimistulkin ammattitutkinnon perusteita määrittelevä asiakirja toi mielestäni selkeästi esille viranomaiskielen ristiriitaisuuden suhteessa yhteiskunnan järjestämiin tulkkauspalveluihin. Tämä tulee selvästi esille, kun opetusministeriön määräyksen diskurssia vertaa viittomakielen tulkkausta säätelevän lainsäädännön taustalla olevaan diskurssiin. (D: 42/011/2006; 133/2010; 731/1999.)

Diskurssianalyysin aineistoksi nostin loppuvaiheessa myös aihetta käsittelevän diskurssin alamme tutkimuksessa yleisesti ja erityisesti SVT:n jäsenlehden, Kielisillan, aihetta käsittelevän diskurssin. Kielisillan artikkeleista käsittelevän lehden siltä ajalta, kun olen tehnyt opinnäytetyötäni.

Tutkimusmenetelmäksi tuntui luontevalta valita diskurssianalyysi, sillä koen itseni ennakkoluulottomaksi mielikuvituksellistenkin näkökulmien pohtijaksi. Aineistoksi valikoitui luonnollisesti uuden lainsäädännön valmisteluun liittyvät tekstit. Kerron seuraavissa luvuissa työn vaiheista. Työni alkuvaihetta leimasi vielä alamme ammattisäännösten luonteen aktiivinen pohtiminen. Mietin sen historiaa ja mahdollisia uudistumisen vaihtoehtoja.

Samaan aikaan, kun valmistelin SVT:n opintopäivien työpajan vetämistä, tein tosiasiasa jo diskurssianalyysia työni keskeisestä aineistosta. Tämä oli mahdollista, koska minulla on alalla lähes kaksikymmentä vuotta tulkkina toimineena sisäinen näkemys alan ongelmakohdista. Lisäksi Cokelyn (2000) filosofinen analyysi antoi viitekehysten.

Pohdittuani ammattisäännöstön ongelmia, siirryn kuvailemaan diskurssianalyysia. Tarkoituksena on pohtia sitä **hypoteesia**, että yhteiskunnallisesti järjestyn viittomakielen **tulkkauspalvelun asiakkuus** tulisi määritellä uudestaan, jotta tulkatun tilanteen osapuolten oikeudet voitaisiin huomioida.

Työni on luonteeltaan myös **ennustava** (Hirsjärvi ym. 1997, 139). Eksperimentaalisen strategian keinoin luon kuvitteellisia tilanteita, joiden pohtimisen tarkoituksena on mahdollistaa sen kuvittelemisen, mitä nykyisestä viittomakielisten kuurojen asemasta loogisesti seuraa jatkossakin, mikäli lainsäädäntö ei reagoi muuttuneeseen tilanteeseen.

2.2 Viittomakielen tulkin ammattisäännöstön uudistaminen

Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö on herättänyt ammattikuntamme keskuudessa ristiriitaisia tunteita. Koska säännöt ovat hengeltään hyvin samanlaiset kuin Yhdysvalloissa käytössä olevat vastaavat säännöt, katsoin voivani hyödyntää opinnäytetyössäni Cokelyn (2000) tutkielmassaan esille tuomia tulkkien kokemuksia. Cokely tekee myös ehdotuksen sääntöjen muodostamiseksi **oikeuksiin perustuvan paradigman** pohjalta (Cokely 2000, 16-21). Tarkoitukseni oli pohtia, miten tuo paradigma soveltuisi Suomen oloihin.

Eniten keskustelua ammattisäännöstömme luonteesta on Cokelyn (2000) mukaan herättänyt vaitiolovelvollisuuspykälä. Pykälä vaatii ehdotonta vaitiolovelvollisuutta. Yleensä keskustelu onkin keskittynyt ironisesti lähinnä siihen, missä tilanteissa tulkki on oikeutettu kertomaan tulkkaustilanteessa saamiaan tietoja eteen päin. (Cokely 2000, 10; Heikkinen, Manninen & Vallila 2008, 6; Kalela 2010, 45.)

Toinen näkökulma korostaa, ettei mikään tilanne oikeuta säännön rikkomiseen. Tämän näkemyksen mukaan eettisten sääntöjen dogmi on ehdoton ja koskematon. (Cokely 2000, 10.) Tähän näkemykseen liitetään usein konemaisuuden mielikuva (Kalela 2010, 24). Konemaisuuden mielikuva hieman toisessa mielessä tulkkaukseen yhdistettynä on peruja Julius Wirliltä (1958), joka väitti todella kaksikielisen kielisys-

teemien olevan jatkuvasti vaihdettavissa ja tulkkauksen olevan pikemminkin refleksinomaista kielilytkimenä reagointia kuin tietoista toimintaa (Pöchhacker 2004, 54).

Wirlin käsitys tulkkauksesta on ollut vallalla niihin aikoihin, kun viittomakielen tulkkien ammattisäännöt luotiin ensimmäisen kerran 1960 -luvun puolivälissä (Cokely 2000, 5-6), ja on voinut olla ohjaamassa myös viittomakielen tulkkeihin kohdistettuja odotuksia. Ajan hengen mukaan konemaisuus on oletettavasti ollut niin sanotusti kova sana. Kun trendikkäillä ajatuksilla on tapana levitä muillekin elämän alueille, voi olla hyvinkin, että myös eettisyyteen on suhtauduttu tuolloin ON-OFF -asenteella viittomakielisten kuurojen yhteisössä.

Eettisyyttä pohdittiin tuolloin – kuten yllättävän paljon vieläkin – korostuneesti viittomakielisiin kohdistuvana toimintana. Tarkoituksena oli suojella viittomakielisiä kuuroja; tulkkienkin työn tekemistä pyrittiin toki helpottamaan luomalla toiminnalle yleisiä ohjeita. (Cokely 2000, 6-9.)

Cokely ei kykene kyseisessä työssään irrottautumaan tuosta asenteesta täysin, vaan löytää ammattisäännösten muuttamisen perusteet ennen kaikkea tulkkaustoiminnan muutoksista. Hän pohtii korostuneesti alalle hakeutumisreittien muuttumisen ja tulkkien erikoistumisen vaikuttaneen siihen, että ammattisääntöjen uudelleen tarkastelu olisi tarpeen. Samoin hän pohtii sitä, että uutta paradigmaa tarvittaisiin, koska tulkkienn toiminnalla on vaikutusta asiakkaiden elämään. (Cokely 2000, 1-3.)

Tulkkien ehdottoman vaitiolovelvollisuuden vaatimuksen taustalla on voinut olla myös häpeän tunteita. Ehdottomilla säännöillä on voitu alitajuisesti pyrkiä hallitsemaan tilanteet siten, ettei viittomakielisen kuuron tarvitse menettää kasvojaan. Sääntöjen ehdoton noudattaminen mahdollistaa joka tapauksessa sen, että viittomakielisten asiakkaiden on ollut helppo purkaa pettymyksiään ja ahdistustaan tulkkeihin tarvitsematta miettiä sitä, että tulkki kertoisi eteenpäin häneen kohdistuneista loukkauksista tai epäasiallisesta kritiikistä.

Se, minkälaisia mietteitä yksioikoinen eettinen ajattelu herättää modernin pohtijan mielessä, on jo täysin toinen juttu. Tulkkauspalvelun käyttäjä, Juha Oksanen, puolustaa tulkkien oikeutta työskennellä ilman häirintää, jota voi edustaa myös asiakkaan

henkinen takertuminen työntekijään siten, että asiakas käyttää tulkkia turhautumien-
sa ja pettymystensä kaatopaikkana. (Oksanen 2010, 8.)

Cokely argumentoi ammattisääntöjen ehdottoman luonteen olevan omiaan estämään
eettistä pohdintaa (Cokely 2000, 11-12). Viittomakielen tulkin ammattisäännösten
ehdottomuus on toki jonkintasoinen ongelma, mutta voimme todeta aineistoni perus-
teella, ettei ammattisäännöstömme ole estänyt keskustelua viittomakielentulkin am-
mattikunnan etiikasta ainakaan täysin.

Osa ammattikunnasta on uhmannut ammattisäännöstöämme: tulkatun tilanteen eri
osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia on pyritty huomioimaan teleologisen etiikan
mukaisesti pohtien valintojen seuraamuksia. Ainakin Ruotsissa ja Tanskassa, kuten
Suomessakin ollaan jo siirrytty – ainakin osittain – käytäntöön, jossa tulkit toimivat
tiimiorganisaatioissa ja tulkkauksiin liittyviä tietoja kerrotaan toisille tulkeille silloin,
kun se työn sujumisen kannalta on oleellista. Tästä käytännöstä tietävät – ainakin
jossain määrin – myös asiakkaat. (Pakkala 2010, 20; Sign Line 2011; Viittomakie-
lialan Osuuskunta Via 2011). Ongelmana on kuitenkin tilanteen epämääräisyys: am-
mattisäännöstömme kertoo todellisuuden luonteesta jotain, mikä ei tarkkaan ottaen
pidä paikkaansa.

Kalelan haastattelututkimukseen osallistuneet tulkatun tilanteen osapuolet pitivät vai-
tiolovelvollisuuden noudattamista tärkeänä, mutta kaikissa ryhmissä nähtiin myös
tilanteita, joissa vaitiolovelvollisuutta voidaan rikkoa (Kalela 2010, 44-48). Vaitiolovel-
vollisuus nähdään siis asiakaskunnan keskuudessa merkittävänä, mutta ei ehdotto-
mana.

Kuuloliiton lakimies Pamela Sarasmo on tuonut esille, että tulkin vaitiolovelvollisuutta
määrittelee Kelaan siirtymisen myötä julkisuuslaki. Lastensuojelulain ja rikoslain no-
jalla tulkki voidaan velvoittaa rikkomaan vaitiolovelvollisuus. Sarasmon mukaan tulk-
kien työnantajien työnjohto-oikeuteen kuuluu myös saada tietää, missä tulkki tekee
tulkkausta. (Sarasmo 2010, 23; Vallius 2010, 7.) Näin ollen mitään ehdotonta vai-
tiolovelvollisuutta ei itse asiassa ole olemassa missään muualla kuin paperilla ja mie-
likuvissa.

Vaikka pidin opinnäytetyöni tekemisen alkuvaiheessa mahdollisena myös ammattisääntöjen uudelleen muodostuksen yrittämistä, mieltäni askarrutti edelleen se subjektiivinen intuitioni, että tulkatun tilanteen kaikkien osapuolten oikeuksien huomioimiseksi ammattisäännöstömme uudistaminen ei tuntunut riittävältä toimenpiteeltä. Katsoin edelleen, että vain lain muutos voi johtaa todelliseen osapuolten oikeuksien huomioonottamiseen. Tämä oli näkemys, jota halusin kyetä perustelemaan kestävin argumentein.

Erityisesti minua innoitti John Rawls'n (1998, 87-90) ajatukset tietämättömyyden verhon takaa tehdyistä yhteiskunnallisista päätöksistä. Teorian mukaan päättäjien tulee asettautua alkuasemaan, jossa käytetään puhdasta menetelmäoikeudenmukaisuuden käsitettä. Heidän tulee kuvitella, että eivät tiedä, mihin asemaan yhteiskunnassa joutuisivat päätöksen teon jälkeen. Tällöin korostuu Rawlsin mukaan puhdas yleinen näkökulma, jonka varaan rakennettu yhteiskunta ottaisi aina huomioon heikoimmasa asemassa olevan tarpeet, koska valtaa käyttävä ei tietäisi, olisiko ns. hyväosainen vai huono-osainen. Pyrin opinnäytetyöprosessini aikana asettumaan mitä erilaisempiin tilanteisiin, jotta pystyisin ymmärtämään asioiden eri puolet.

En ole loppujen lopulta täysin samaa mieltä Rawlsin kanssa. Menetelmän heikkous on mielestäni siinä, että kukaan ihminen ei pysty kuvittelemaan oikeudenmukaisesti kaikkia eri näkökulmia. Se, mikä jonkun mielestä on selkeästi heikompaan yhteiskunnalliseen asemaan joutumista, ei esimerkiksi välttämättä ole kaikkien kyseisessä asemassa olevien mielestä suinkaan säälittävä asema, vaan yksilö voi kokea itse asiassa jopa päinvastoin.

2.3 SVT:n opintopäivien työpaja

Opinnäytetyöni tilaajiksi sain Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n (jäljempänä SVT) ja Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän, joista ensisijaisena tilaajatahona toimi SVT (Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2009, 8§). SVT on vuonna 1982 perustettu valtakunnallinen viittomakielentulkkien etujärjestö, joka kuuluu Akavan erityisaloihin (Suomen Viittomakielen Tulkit 2011). Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä on Kuuloliiton, Kuurojen Liiton, Suomen Kuurosokeiden ja SVT:n perustama elin, joka ylläpitää tulkkirekisteriä

viittomakielen tulkeista. Perustajatahojen nimeämät edustajat ovat päätösvaltaisia rekisteriin liittyvissä asioissa, mutta työryhmään kuuluu myös muiden tahojen edustajia. (Kuuloliitto 2011.)

Sovimme tilaajatahojen kanssa, että työelämälähtöiseen opinnäytetyöhöni tulisi kuulumaan toiminnallinen osuus: SVT:n opintopäivillä 1.11.2009 työpajan vetäjänä toimiminen. Opinnäytetyöni alustava nimi oli tuossa vaiheessa Cokelyn ajatusten inspiroimana: ”Viittomakielen tulkkien ammattisäännösten teleologinen tarkastelu – tulkittun tilanteen osapuolten oikeuksien toteutuminen”. **Teleologinen etiikka** määrittelee toiminnan hyväksyttävyyden seurauksia arvioimalla (Cokely 2000, 11).

Tein työpajaa varten alustuksen (Liite 3), joka julkaistiin ennen opintopäiviä SVT:n kotisivuilla, jotta osallistujien olisi mahdollista hahmottaa jo etukäteen opinnäytetyöni keskeiseksi kysymykseksi nostamaani ongelmaa: voidaanko tulkkauksen käyttö nähdä joissakin tilanteissa myös vammaisen henkilön velvollisuutena, eikä pelkästään hänen subjektiivisena oikeutena (Sipilä & Halkosaari 2009, 5). Työpajassa oli tarkoitus keskustella alustukseni pohjalta. Alustus perustui uuden lain valmisteluun liittyvään aineistoon. Suomen hallituksen esityksessä (HE 220/2009 vp, 1) todettiin esimerkiksi:

Sekä palvelunkäyttäjät että tulkit ovat nostaneet keskusteluun erityisesti kielipoliittisia näkökulmia. Kielipoliittisesta näkökulmasta oikeutta kielelliseen ilmaisuun ei tulisi rajoittaa tuntimäärillä. Lisäksi oikeus tulkkaukseen tulisi olla kaikilla tulkkausta tarvitsevilla osapuolilla eikä palvelua tulisi nähdä vain vammaispalveluna. Erityisesti työhön liittyvän tulkkauksen tarve on eri tahoilta esitetty säädettäväksi opiskelutulkkauksen tavoin siten, että tulkkausta olisi mahdollista saada siinä laajuudessa kuin henkilö sitä tarvitsee työstä suoriutuakseen.

Esittelin alustukseni keskeiset ajatukset myös työpajan johdannoksi, koska vain osa osallistujat oli lukenut sen. Työpajan keskustelu videoitiin etukäteen tekemäni ilmoituksen mukaisesti ja opinnäytetyötäni koskevat kommentit oli tarkoitus dokumentoida osaksi opinnäytetyötäni.

Työpajan alustuksessa esitin sen loogiseksi kokemani päätelmän, että koska tulkkauspalvelu on viittomakielisen kuuron subjektiivinen oikeus, hän voi näin ollen myös päättää olla käyttämättä tuota palvelua. Tätä päätelmää voitaneen pitää nykyisen lainsäädännön mukaisena faktana. Toin esiin subjektiivisen käsitykseni siitä, että asetelmassa olisi jokin tulkin[kin!] ammattietiikkaan liittyvä todellinen eettinen ongelma.

Selitin kuvitteellista tilannetta viittomakielisestä kuurosta opiskelijasta, joka menisi työssä oppimisjaksolle vaikkapa vanhusten hoitolaitokseen. Tulkin käytöstä jakson aikana olisi sovittu etukäteen oppilaitoksen ja opiskelijan välillä herrasmiessopimuksen luontoisesti. Tulkin ehdottoman vaitiolovelvollisuuden noudattamisen eli viittomakielen tulkin ammattisäännösten ensimmäinen pykälän kunnioittamisen esitin potentiaalisesti ongelmaksi oppilaitoksen ja hoitolaitoksen asiakkaiden näkökulmasta, koska viittomakielinen kuuro voi tulkin paikalle tilaamisesta huolimatta todeta tilanteessa tulkille, että haluaa toimia ilman tulkkausta vaikkapa hoitotilanteessa asiakkaansa kanssa.

Hänen subjektiivisen kokemuksensa mukaan voi olla niin, ettei hän koe tarvetta tulkkaukseen, vaan kokee *hallitsevansa* tilanteen. Tämä mahdollisuus päättää tulkkauksen käytöstä liittyy – älköön ymmärtävä lukija ottako itseensä lievää tautofoniaani – tulkkauspalvelun subjektiiviseen luonteeseen. [Palvelun tavoitteena on selkeästi vain tiettyjen tulkattujen tilanteiden asiakkaiden elämänhallinnan paraneminen; oma jälkikäteen lisätty kommentti.]

Jatkoin kuvitteellisen tilanteen luomista siten, että otin tarinaan mukaan tulkin, joka olisi sitä mieltä, että hän noudattaa tulkkierekisteriin allekirjoituksellaan liittymisen kautta antamaansa lupausa ehdottomasta vaitiolovelvollisuudesta [ja osoittaa näin solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan ammattisäännösten viidennen pykälän mukaisesti, sekä kunnioittaa ja tukee asiakkaansa itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta ammattisäännösten neljännen pykälän mukaisesti; oma jälkikäteen lisätty tarkennus], eikä näin ollen katsoisi voivansa kertoa viittomakielisen kuuron ratkaisusta millekään taholle.

Sikäli kuin katsomme Laineen (2010, 18) mukaisesti, että viittomakielen tulkin tarvitsee olla huolissaan vain lain määrittelemien asiakkaidensa oikeuksista, hänen ei tulkinnan mukaan tarvitsisi olla huolissaan vahvemmassa asemassa olevan kuulevan hoidettavan oikeuksista, [vaikka tälle viittomakielen tulkkauksen käyttäminen ei läheskään aina ole tuttua, eikä hän terveydentilansa vuoksi ole välttämättä kykenevä arvioimaan tilanteeseen liittyviä oikeuksiaan potilaana; jälkikäteen lisätty selventävä kommenttini]. Tämän tulkinnan mukaan meidän ei ammattikuntana tarvitsisi olla myöskään huolissamme oppilaitoksen oikeuksista tilanteessa.

Olin kuitenkin kyseenalaistanut tällaisen tulkinnan alustuksissani, koska oppilaitoksen tekemä arvio opiskelijan toiminnan eettisestä soveltuvuudesta alalle perustuu kuitenkin hyvin suuressa määrin työssä oppimisjaksolla toimimiseen. Hoidettavien oikeuksien kunnioittaminen on selkeästi sekä oppilaitoksen että hoitolaitoksen keskeinen intressi. Oppilaitoksen vastuulla on myös valmistaa eettisesti alalle soveltuvia ammattilaisia. Ammattiin valmistavat oppilaitokset toimivat yhteiskunnan portinvartijoina. Heidän keskeinen tehtävä on seuloa opiskelijoiden joukosta sellaiset, joiden toiminta täyttää tietyt yhteiskunnan määrittelemät kriteerit.

Esittämäni kuvitteellinen tilanne johtaa loogisesti ajateltuna siihen, että yhteiskunnan varoin järjestetyssä tulkatussa tilanteessa ei itse asiassa olisi tulkkia, eikä siten tulkkauksia. Kysyin työpajaan osallistujilta, voisiko oppilaitos, jonka nimissä viittomakielinen kuuro olisi mennyt työssä oppimaan johonkin hoitolaitokseen, olla oikeutettu vaatimaan opiskeluun varatun tulkkauksen tosiasiallista käyttämistä harjoittelussa sillä perusteella, että katsoo hoidettavien asiakkaiden kielellisten oikeuksien takaamisen olevan oppilaitoksen maineen säilyttämisen kannalta oleellista? Lisäksi kysyin, pitäisikö oppilaitoksella olla oikeus vaatia tulkkia paljastamaan, mikäli hoitolaitoksen asiakkaiden oikeutta saada hoitoa omalla äidinkielellään ei huomioitaisi viittomakielisen kuuron hoitajan taholta siitä huolimatta, että tulkki olisi tilattu paikalle?

Esittämäni oppilaitoksen kuvitteellinen oikeus määritellä tulkkauspalvelun tarve on linjassa sen kanssa, mitä toiveita hallitukselle oli esitetty: "Jos tulkkauspalvelu olisi yleistä palvelua, voisivat esimerkiksi terveydenhuollon yksiköt ja muut vastaavat toimijat tilata tulkkauksen omista tarpeistaan lähtien" (HE 220/2009 vp, 1).

Kysymyksenasetteluni loogisena – ja ilmiselvänä ongelmana on se, että laki määrittelee yksiselitteisesti, että tulkkauspalveluun oikeutettuja henkilöitä ovat vain tietyt tulkatun tilanteen osapuolet. Lainsäätäjät eivät todellisuudessa ole katsonut, että tulkkausta tarvitsee kuuleva osapuoli, joka ei osaa viittomakieltä. Osa viittomakielen tulkeista katsoo, ettei ammattikuntamme edustajalla ole näin ollen lainvoimaista velvoitetta pohtia alustuksessani esiin tuomaani näkökulmaa, eli tulkatun tilanteen kaikkien osapuolten oikeuksien toteutumista (Laine 2010, 18).

Tämä on siltä kannalta oikea tulkinta, että sekä perustuslain (731/1999) mukaan, että vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulain (133/2010) mukaan yhteiskunnan järjestämänä tulkkauspalvelu – jonka tuottamiseen pääosin olemme ammattikuntana keskittyneet – määritellään yksinomaan tietyillä tavoilla vammaisten henkilöiden subjektiiviseksi oikeudeksi. Yhdenvertaisuuslain (21/2004) kuudennen pykälän perusteella asian tulkinta Laineen (2010, 18) kuvailemalla tavalla ei tunnu kuitenkaan yksiselitteisesti perustuslain (731/1999) hengen mukaiselta, vaan näkemys voidaan kyseenalaistaa.

Huomaamme diskurssianalyysini perusteella, että viittomakielentulkki ammattikunnan sisällä on ristiriitaisuutta asian suhteen. Toisaalta esitetään, että viittomakielen tulkkauspalvelua tulisi järjestää ensisijaisena lakina, jolloin tulkkaustarpeen voisi määritellä viittomakielisen kuuron lisäksi viittomakieltä osaamaton kuulevan henkilö omien tarpeidensa mukaisesti. Tämän voidaan katsoa osoittavan, että olemme mielellämme velvoittamassa kuuleva -yhteiskuntaa tietyllä tavalla tulkkauspalvelun suhteen. Toisaalta kuuleva -yhteiskunnan jäsenellä ei kuitenkaan nähdä olevan oikeudesta vaatia viittomakielen tulkkauspalvelua esimerkiksi asiakkaan roolissa. Tällaisen kannan ottaminen voi tulkintani mukaan johtua viittomakielentulkki historiallisesta siteestä kuuro -yhteisöön.

Nämä ristiriitaiset toiveet voidaan työntekijöiden perusteella nähdä yhtenä syynä siihen, etteivät lainsäätäjät ole säätäneet viittomakielen tulkkauspalvelulakia ensisijaisena lakina. Asia ei kuitenkaan missään nimessä näillä argumenteilla perusteltuna ole selvä. Tulkkauspalvelun säätämättömyyteen ensisijaisena lakina liittyy nähdäkseni myös ainakin yhteiskunnan päättäjien oman potentiaalisen vammaisuutensa herättämät

pelot, jotka ovat omiaan vaikuttamaan siihen, että oma tarpeellisuus viittomakielen tulkkaukseen ulkoistetaan tiettyä kansanosaa leimaavalla tavalla.

Ehkäpä kysymyksenasetteluni taustalla olevista heikkouksista tai työpajassa pitämäni alustuksen aikana esiintymiseeni liittyneestä mahdollisesta emotionaalisuuden korostumisesta äänenpainoissani, joita en osaa objektiivisesti arvioida osallistujien puolesta, johtui se valitettava seikka, ettei työpaja sujunut toivomallani tavalla. Saattoi olla myös niin, ettei aika yksinkertaisesti ollut kypsä pohtimaan kuuleva - yhteiskunnan oikeuksia yhteiskunnallisesti järjestettyyn viittomakielen tulkkaukspalveluun. Eräs osallistuja totesi alustukseni jälkeen keskustelun melko varhaisessa vaiheessa, ettei oikeastaan ymmärrä, miksi työpajaan varattu aika pitäisi käyttää opinäytetyöni tekemiseen. Osa osallistujista nyökytteli ilmaisten ymmärtävänsä hänen kantansa. Hän totesi, että haluaisi työpajaan varatun ajan käytettäväksi todellisten tulkkauksilanteiden ongelmien parissa.

Koska tutkimusetiikkaan katsotaan yleisesti kuuluvan sen, että tutkittavien tulee voida valita, haluavatko he olla tutkimuksen kohteena tai osallisina tutkimukseen, katson, että voin käyttää työpajan materiaalia vain tuota kommenttia edeltävältä osalta (Hirsjärvi ym. 1997, 25).

Olin toki ilmoittanut suunnitelmistani julkisesti ja opintopäivillä oli myös toinen työpaja, johon läsnäolijat olisivat voineet osallistua. On myös niin, että ammattilaisilta voidaan edellyttää vaikeidenkin eettisten pulmien käsittelyä. Katsoin kuitenkin parhaaksi peräytyä tilanteessa, koska kaikki eivät välttämättä olleet tiedostaneet etukäteen tulevansa työpajaan, jonka keskustelua oli tarkoitus käyttää tutkimukseni tekoon. Työpajaan varatusta ajasta lopun käytimme läsnäolijoita kiinnostavien eettisten ongelmien pohtimiseen.

Olin tuonut alustuksessani esille myös sen, että edellä kuvaamiini potentiaalsiin mahdollisuuksiin nojaten on olemassa näkökulmia, joiden takia ammattisäännösten uudistus ei takaisi kaikkien tulkatun tilanteen osapuolten oikeuksien toteutumista nykyisen lainsäädännön voimassa ollessa. Olin esittänyt hypoteesin, että tarvitaan lain muutos, jotta kaikkien osapuolten oikeudet voisivat toteutua.

Tutkimuseettisistä syistä väitteen muodossa esittämäni kysymykseen ei voida vastata työpajan keskustelun perusteella. Kuulevien asiakkaiden oikeuksista keskusteleminen on kuitenkin jatkunut ainakin Pohjoismaisella tasolla. Nordic Seminarin työpajassa A oli keskustelun keskiöön noussut tulkin tasa-arvo sekä kuuroa että kuulevaa asiakasta, mutta myös tulkkioligoita, kohtaan. Nordic Seminarin osallistujien mukaan ammattitulkin tulee huomioida kaikkia osapuolia tasavertaisesti. (Pakkala 2010, 21.) Tämä ei lain hengen mukaan ole kuitenkaan Nordic Seminarin työpajaan osallistuneiden eettisistä ajatuksista huolimatta aukottomasti mahdollista. Lisäksi arveluttavalta tuntuu se, että jonkun ihmisen oikeus perustuslain antamiin kielellisiin oikeuksiin voisi olla alisteinen toisen ihmisen oikeuksille. Kun viittomakielisillä kuuroilla on subjektiivinen oikeus harkita tulkkauspalvelun käyttämisen tarve, tulemme juuri tähän eriskummalliseen tilanteeseen.

2.4 Diskurssianalyysin tuloksia

Työpajan vetämisen jälkeen kirjoitin Kielisiltaan artikkelin (Tenhunen 2010, 19). Samalla aloin valmistella opinnäytetyöni jatkoa. Ensimmäiseksi tutkimuskysymykseksi valitsin sen, *miksi yhteiskunta näkee viittomakielentulkkiin palvelujen tarvitsijoiden joukon niin rajatusti*. Toiseksi tutkimuskysymykseksi otin sen selvittämisen, *voidaanko uskottavasti perustella se viittomakielisen yhteisön parissa esiintyvä näkemys, ettei yhteiskunnan järjestämän viittomakielen tulkkauspalvelun pitäisi perustua viittomakielisten kuurojen kohdalla vammaisuuteen, vaan kielellisiin oikeuksiin*.

Koin tärkeäksi kysymyksenasetteluni näkökulmasta saada tietoa siitä, *miten yhteiskunnan järjestämä viittomakielen tulkkaus asemoituu tulkkauksen yleiseen kenttään* lainsäätäjien, viranomaisien, tulkkiin ja viittomakielisten mielessä ennen kaikkea alitajuisesti. Kuten jo työni kautta on tullut selväksi, viittomakielen tulkkauspalvelu ei yhteiskunnan järjestämänä palveluna ole järjestetty samalla tavoin kuin puhuttujen kielten tulkkaus on järjestetty yhteiskunnan järjestämänä palveluna vammattomille kansalaisille tai pakolaisille. Sen kertoo jo lain nimi: Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. Diskurssianalyysin avulla toivoin löytäväni jotain uutta valaistusta

siihen, mitä arvoja yhteiskunnallisen päätöksenteon taustalla on sekä kuuleva - yhteiskunnan että kuuro -yhteiskunnan keskuudessa.

Luin Hallituksen esityksen Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta (HE 220/2009 vp). Luin myös kyseistä lakimuutosehdotusta kommentoivan SVT:n hallituksen tekemän lausunnon (Suomen Viittomakielen Tulkit 2009). Aloitin diskurssianalyysini tekemisen näistä teksteistä.

Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulakia valmisteltaessa hallituksen esityksessä tarve kyseiselle yhteiskunnan järjestämälle palvelulle nähtiin perustuvan vammaisuuteen: ”Tulkkauspalvelun tarvetta esiintyy sitä vammaisuutensa vuoksi tarvitsevilla henkilöillä kaikissa niissä tilanteissa, joissa tarvitaan vuorovaikutusta toisen ihmisen kanssa” (HE 220/2009 vp). SVT kommentoi kohtaa kielellisiin oikeuksiin perustuen:

Tulkkaukseen tarvitsee myös kanssakäymisen toinen osapuoli. Tulkkaukseen ei siis ole sidoksissa vammaisuuteen, vaan siihen vuorovaikutustilanteeseen, jossa jompikumpi tai molemmat osapuolet eivät ilman tulkkaukseen voi vapaasti ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi omalla äidinkielellään tai itselleen luonnollisella kommunikointitavalla. Tulkkaukseen ei siis tarvita kaikissa vuorovaikutustilanteissa, vaan niissä, joissa joku osapuoli kokee tulkkauksen tarpeelliseksi. (Suomen Viittomakielen Tulkit 2009.)

Mielenkiintoisen vertailukohdan antoi analyysilleni Opetushallituksen määräys (D: 42/011/2006, 21) asioimistulkkin ammattitutkinnon perusteiksi. Tarkastelun kohteena on siis tässä tapauksessa puhuttujen kielten välillä toimivien tulkkien työ – [tosin on myönnettävä, että vasta aivan opintoputkeni kalkkiviivalla tajusin, että kyseistä säännöstä voidaan periaatteessa tulkita myös viittomakielen tulkkaukseen kuurojen pakolaisten kohdalla; mutta todellisuudessa asioimistulkkin koulutukseen ei kuulu minäkään viittomakielen tulkkauksen opiskelu.] Viranomais tekstin painotukset kertovat tällä kertaa toisenlaisesta todellisuudesta (kursivointi, alleviivaus ja lihavointi opinnäytetyön tekijän):

Tulkkauksen ansiosta ihmisillä on mahdollisuus huolehtia täysivaltaisesti velvollisuuksistaan ja oikeuksistaan monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Ammattinsa taitavan tulkin välityksellä ***myös viranomaiset voivat hoitaa virkaansa ja päätyä oikeudenmukaiseen ratkaisuun*** silloinkin, kun he eivät ymmärrä asiakkaan kieltä eivätkä tunne riittävästi hänen kulttuuristaan. Tulkkauksen avulla voidaan tehdä oikeudenmukaisia päätöksiä käytännöllisissä ja oikeudellisissa asioissa, jotka voivat olla yksilön kannalta jopa elintärkeitä.

SVT:n kommentti on siltä osin täysin ymmärrettävä, että tulkkausta ei tarvita kaikissa tilanteissa. Tämä on työni kannalta tärkeä näkökulma ja pyrin läpivalaisemaan nyt asian eri puolet. Viittomakieliset voivat olla esteettömästi tekemisissä samaa viittomakieltä osaavien kanssa ilman tulkkausta. Poikkeuksena kuurosokeat niissä tilanteissa, kun osallistujia on isompi joukko – kaksi tai jopa pieni ryhmä kuurosokeita voi kommunikoida viittomalla varsin esteettömästi ilman tulkkausta.

Pienin reunaehdoin kuurosokeiden keskustelu tapahtuu pienryhmissä samaan tapaan kuin kuulevien vapaamuotoista keskustelua käydään vapaamuotoisissa tilaisuuksissa: keskustelijat eivät aina kuuntele kaiken aikaa toisiaan ja saattavat kertoa hetken päästä jollekin toiselle, mitä joku oli kertonut. Lähes samaan tapaan käyvät kuurosokeat viittomakieliset keskustelua pienessä ryhmässä joko taktiilisti tai seurausten toisen viittomista näkökentässään näkökyvyn jäänteitä hyväksi käyttäen, ja kertoen hetken päästä toiselle, mitä joku oli viittonut, mikäli toinen ei ole nähnyt viittojaa tai kuullut puhujaa.

Viittomakieliset voivat myös opetella vieraita viittomakieliä samaan tapaan kuin kuulevat voivat opetella puhuttuja kieliä. Totean tässä selvyuden vuoksi toisenkin itsensä selvyuden, jotka tilanne tulisi varmasti selväksi ja hahmottaisimme kaikki yksityiskohdat selkeinä: myös kuulevat voivat opetella viitottuja kieliä samaan tapaan kuin muitakin puhuttuja vieraita kieliä; sokealla kuulevalla ihmisellä on tietysti rajoitteita ryhmässä tapahtuvan normaalin viittomakielisen keskustelun vastaanottamisessa, mutta taktiilisti hänkin voi opetella viittomakieliä.

SVT:n hallituksen perustelu ei tunnu kuitenkaan loogisesti pätevältä tulkkauspalvelun saamisen perustelulta kaikin osin. Mikäli viittomakielistä kuuroa pidettäisiin eivammaisena, tulisi heitä kohdella yhteiskunnan kustantaman tulkkauspalvelun asiakkaana samaan tapaan kuin aistivammattomia. Tulkkausta pitäisi tarjota tällöin vain vastaavissa tilanteissa kuin vaikkapa saamelaisille tarjotaan tulkkausta alkuperäiskansana.

Muillekaan kielellisille vähemmistöille ei ole annettu subjektiivista oikeutta tulkkauspalveluun. Mikäli tilannen jatkuu tulevaisuudessakin näin, vain tietyt, varsin rajoitetut tilanteet, eli yhteiskunnallisella tasolla yksilöä koskevat velvoitteet ja oikeudet, oikeutavat muut yhteiskunnan kieliryhmien jäsenet yhteiskunnan kustantamaan tulkkauspalveluun jatkossakin (D: 42/011/2006, 21). Tältä kannalta ajateltuna viittomakielisten kuurojen tulkkauspalvelu täytynee liittyä jotenkin kyseisten henkilöiden vammaisuuteen. Yhteiskunnan intressissä ei ole – ainakaan tällä hetkellä – tarjota tulkkauspalvelua kaikille ihmisille pelkästään siksi, että ihminen voisi käyttää äidinkieltään kaiken aikaa kaikissa tilanteissa täysin esteettömän ilmaisuvapauden turvaamiseksi (vrt. Thurén 2009, 22).

Yhteiskunnan päättäjien on toki harkittava, voidaanko katsoa, että tietyt ihmisryhmät olisivat oikeutettuja tulkkauspalveluun suuremmassa määrin kuin toiset. Tämä ei missään nimessä voi kuitenkaan johtua pelkästään siitä, että joku eikuulovammainen kokee sananvapauttaan rajoitettavan sillä perusteella, ettei hän osaa yhteiskunnassa käytettäviä virallisia kieliä. Jokaisella ihmisellä on luonnollisestikin vapaus sanoa tai viittoja mielipiteensä – siihen rajaan saakka, kunnes ilmaisut alkavat rajoittaa toisten ihmisten elämää. Ilmaisua voidaan toteuttaa myös eikielellisin keinoin. Yhteiskunnan järjestämän tulkkauspalvelun rajallisuus ei siis voi loogisesti olla osoitus yksilön ilmaisuvapauden rajoittamisesta.

Kuurojen Liitto on ajanut jo pitkään kielipoliittista linjaansa. Se ottaa lähtökohdaksi sen, että viittomakielen tulkkauspalvelun näkeminen vammaisuuteen perustuvana oikeutena on viittomakielisiä kuuroja leimaava. En väitä, että kaikki ajattelisivat samaan tapaan viittomakielisten kuurojen oikeuksista, mutta esimerkiksi SVT:n hallituk-

sen lausunto, joka on osa diskurssianalyysini aineistoa, osoittaa vammaisuuden kielittämisen viittomakielisten kuurojen kohdalla olevan osa käsittelemääni diskurssia. (Halkosaari 2009, 4; Suomen Viittomakielen Tulkit 2009).

Kuurojen Liiton ajama kielipolitiikka on koettu eräiden yksilöiden mielessä ainoaksi hyväksytyksi perusteluksi viittomakielten tulkkauspalvelulle. Suomen Viittomakielen Tulkkien entinen puheenjohtaja Liisa Halkosaari toi Kielisillan artikkelissaan esille vastenmielisyyden, joka hänelle heräsi ajatuksesta, että olisimme vammaisten tulkkeja. Ajatus, että vammaisuudessa olisi jotain niin luotaan työntävää, ettei Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n puheenjohtaja löydä tulkkina toimimiselle mitään motiivia, on kuitenkin itsessään rasistinen kanta. Lisäksi on todettava, että tulkkina toimimisen lopettamiseen maanittelu ammattialan virallisessa julkaisussa on nähdäkseni erittäin tuomittavaa. (Halkosaari 2009, 4.)

Halkosaaren väite, että työmme luonne muuttuisi radikaalisti sen perusteella, ettei viittomakielten tulkkauspalvelua nykyisessä laajuudessaan nähtäisi vielääkään kielellisiin oikeuksiin perustuvana, vaan vammaisuuden pohjalta, on kuitenkin perusteeton: vaikka viittomakielen tulkkauspalvelu kyseisessä muodossaan perustuisi jatkossakin vammaisuuteen, tulkkaamme tulevaisuudessakin tieteellisesti määriteltyjen luonnollisten kielten – eli suomen ja suomalaisen viittomakielen – välillä (Jantunen 2009, 19 [Ihmettelyjä välttääkseni perustelen poikkeuksellisesti jo opinnäytetyötekstissä tätä lähdevalintaani. Teos on ensimmäinen lukemani viittomakieltä käsittelevä tutkimus, jossa ei selitetä viittomakielten olevan luonnollisen kielen kriteerit täyttäviä kieliä, vaan tämä luonnollinen seikka tulee tutkimuksessa esille pelkästään sitä kautta, mihin tieteelliseen kielenkuvausteoriaan Jantusen tutkimus perustuu – niin riemastuttavan itsestään selväksi asia on tullut kielentutkijoiden parissa! Tästä johtuen halusin viitata viittomakielten luonnollisuutta perustellessani juuri Jantusen teokseen.]).

Mikäli perustuslain määrittelemien muiden kieliryhmien jäsenet pystyvät opettelemaan vieraita kieliä esteettömästi, ei tulkkauspalvelua järjestetä ainakaan tällä hetkellä samalla tavalla kuin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulain määrittelemien asiakkaiden kohdalla tehdään. Viittomakielisten kuurojen oikeus tulkkauspalveluun tulee kyetä perustelemaan ymmärtääkseni muutoin kuin oikeudella äidinkielen käyt-

töön. On toki mahdollista, että yhteiskunta muuttuisi sellaiseksi, että jokaisella olisi oikeus tulkkauspalveluun missä tahansa tilanteessa, jossa yksilö kokee tarvitsevansa tulkkausta. En vastusta sellaista kehitystä. Esitän vain sen tosi asian, ettei nykyinen yhteiskunnallinen ajattelu ymmärtääkseni tue tällaisen oikeuden antamista kansalaisille. Kansalaisilta voidaan odottaa omaa aktiivisuutta esimerkiksi vieraiden kielten opiskelun suhteen. Samaa aktiivisuutta oletetaan olevan, mikäli kansalainen yksityiselämässään haluaa kommunikoida muita kieliä puhuvien – tai viittovien kanssa.

Natiiville viittomakieliselle, joka on kuuleva ja pystyy näin ollen opettelemaan puhuttua kieltä puhutussa muodossa, ei tarjota tulkkauspalvelua subjektiivisena oikeutena. Tulkkauspalvelun tarjoaminen vain tietyille kansalaisille subjektiivisena oikeutena ei riko hänen kielellisiä oikeuksiaan. Toki voidaan kysyä, miksei hänellä voisi olla oikeutta yhteiskunnallisten velvoitteiden ja oikeuksien hoitamisen ja ajamisen yhteydessä käyttää yhteiskunnan järjestämää tulkkauspalvelua – mutta muutoin kyseisen palvelun käyttöä on vaikea perustella ainakaan nykyisen lainsäädännön ollessa voimassa. (vrt. Widberg-Palo & Thurén 2009, 22.)

Palatkaamme, jonkun mittapuulla arvioituna kenties runsaan pohdintani jälkeen, diskurssianalyysini aineiston pariin. Suomen hallitus oli siis todennut, ettei kaikissa tilanteissa tulkkaaminen ole hallituksessa päättävässä asemassa olevien mielestä yhteiskunnan intressissä. SVT:n hallitus kommentoi viranomaisen intressiä tulkkauspalveluun seuraavasti:

Esimerkiksi useammassa kohdassa mainittu ”siltoin kun vuorovaikutuksen onnistuminen on viranomaisen intressissä” on käsittämätön näkemys. Mikä on tilanne, jossa vuorovaikutuksen onnistuminen ei olisi viranomaisen intressissä?

Edellä kuvaamani seikat lienevät peruste siihen, ettei viranomaisella ole intressiä turvata vuorovaikutuksen onnistumista järjestämällä tulkkaus kaikissa tilanteissa – vaikkapa eri viittomakieliä käyttävien välillä.

Taustalla vaikuttaa olevan diskurssien ero. Viittomakielen tulkit asettuvat puolustamaan viittomakielisiä kuuroja niin, etteivät huomaa – tai välitä huomata – perustelewansa asioita puolueellisesti. Mikäli perusteluina viittomakielisten kuurojen saamaan yhteiskunnan kustantamaan tulkkauspalveluun nähdään vain kielelliset oikeudet, olisi tulkkauspalvelua järjestettävä vain samassa määrin kuin muillekin vähemmistökielten edustajille. Se olisi täydellinen katastrofi kuulovammaisten kannalta. Tosin on vaikea olla huolissaan sellaisesta uhasta, sillä perustuslaki turvaa kuulovammaisten oikeuden tulkkauspalveluun subjektiivisen tarpeen mukaan.

Vammaisuuteen itse asiassa viitataan SVT:n lausunnossakin – tosin toisessa kohdassa. Siinä kiitellään yhteiskunnan kustantamaa viittomakielen tulkkauspalvelua: "Ymmärrämme, että lailla turvataan viittomakielisten, kuulo- ja puhevammaisten oikeuksia, ja kannatamme tätä vilpittömästi." (Suomen Viittomakielen Tulkit 2009). Perusteluissa on siis selvää horjuntaa sen suhteen, katsotaanko tulkkauspalvelun perustuvan kielellisiin oikeuksiin vai vammaisuuteen. On kuitenkin syytä pohtia, onko kenties johonkin muu peruste olemassa, mitä diskurssianalyysin kohteena olevat tahot eivät ole osanneet ilmaista tähän mennessä. Esille tulevat kaksi perustetta ovat kuitenkin niin suuressa ristiriidassa keskenään, ettei asiaa voi olla huomaamatta.

Muussakin aineistossani on viitteitä siitä, että tulkkauksen tarve mielletään osin epäloogisesti, joskus jopa epäasiallisesti tulkkia henkilönä korottaen: "Asiakkaan näkökulmasta tulkin merkitys on ratkaisevan tärkeä asiakkaan oman elämän kannalta tiettyissä tilanteissa, esimerkiksi psykiatrinen hoito ei ilman tulkkia onnistuisi." (Heikkinen, ym. 2008, 11.) Monet palvelut voidaan luonnollisestikin järjestää myös viittomakielisinä. Tarvitaan vain koulutettuja viittomakielisiä työntekijöitä, minkä soisin olevan ensisijainen yhteiskunnallinen tavoite. Tulkkaus tarkoittaa nimittäin aina kahdella kielellä operoimista, mikä ei ole suinkaan automaattisesti paras vaihtoehto etenään tunne-elämän ongelmien selvittämiseksi. Edellä kuvaamani suhtautuminen nimenomaan tulkkien esittämänä, ei ole osoitus tulkkauksen ammattilaisten eettisyydestä. Tulkkien ei tule tehdä itsestään korvaamattomia silloin, kun se ei todellisuudessa pidä paikkaansa.

Eskola ja Suoranta (1998) tuovat esille, että kieltä voidaan pitää sekä todellisuutta kuvastavana että todellisuutta rakentavana (Ilmonen 2001, 100.) Vaikka Heikkinen, Manninen ja Vallila ovat oletettavasti ajatelleet, että tulkki on monissa yksittäistapa-uksissa ehdoton edellytys tietyn yhteiskunnallisen palvelun toteutumiseksi, *koska* esimerkiksi viittomakielisiä psykiatrisia palveluita ei maassamme joka paikkakunnalla ole tarjolla tällä hetkellä, on kuitenkin syytä välttää kieltä, joka hämärtää asioita ja vaikuttaa siten, että todellisuuden rakentamisen sijaan todellisuuden annetaan rakentua.

Tutkimukseeni kuuluvan terminologisen työn eli keskeisten termien määrittelyn myötä tarkentuneet käsitesisällöt ovat auttaneet minua näkemään tulkkauksen kenttää ja asiakkuutta yhä tarkemmin. Kalela (2010, 67-71) luo niin ikään ikävästi vääristynyttä kuvaa tulkatusta tilanteesta. Kyse on jälleen nimenomaan viitottujen kielten tulkkaukseen ja asiakkuuteen liittyvästä tutkimuksesta. Kalela määrittelee todennäköisesti täysin tahattomasti asiakkuuden käsitteen siten, että rajaa asiakkaan tulkatun tilanteen kielellisen lähteen ulkopuolelle: ” Mistä on vastuussa tulkki, mistä asiakas ja lähde eli se, jonka puhetta tulkataan?”

Kuten Kalelan (2010) tutkimus osoittaa, miellämme alitajuisesti viittomakielisen asiakkaan passiiviseksi asiakkaaksi. Puhujalla, joka kuuluu valtaväestöön, on tietoa, taitoa ja asiaa, ja tätä me tulkkaamme nimenomaan ”asiakkaillemme”! Näissäkin alitajuisesti esille tulevissa terminologisissa ”lipsahduksissa” viittomakielinen kuuro nähdään tiettyyn – valitettavan passiiviseen – yhteiskunnalliseen asemaan sidottuna. Hän on tarvitsija, jolle järjestetään tulkkauspalvelua, jotta hän kykenisi hallitsemaan elämänsä.

3 AKTIIVINEN ASIAKKUUS

Voidaksemme tarkastella tulkatun tilanteen osapuolten oikeuksia kaikkien osapuolten oikeudet huomioon ottaen, meidän tulee määritellä ensin, mitä osapuolia on olemassa. Vaikka laki määrittelee viittomakielentulkin asiakaskunnan varsin rajatusti siinä tapauksessa, kun yhteiskunta on tämän palvelun maksajatahona (133/2010;

731/1999), on asiaa voitava tarkastella myös mahdollisuuksien tasolla. Tämä on myös lain säädännön perusedellytys – muutoinhan emme voisi muuttaa lakeja, vaan ne olisivat ikuisia ja kuvastaisivat deontologista etiikkaa, kuten viittomakielen tulkin ammattisäännöstökin.

3.1 Tulkkauksen klusterin muutokset

Deontologinen etiikan tarkastelu tuo esiin, että tietty käyttäytyminen on luonnostaan väärää tai epäsopivaa, ja siten ennaltaehkäistävä. (Cokely 2000, 11.) Lainsäädäntö toimii kuitenkin esimerkiksi Suomessa toisenlaisin periaattein ja kuvastaa sitä, että käsityksemme oikeudenmukaisuudesta ovat alati muutoksen alla.

Tarkasteluni koskee tässä vaiheessa kaikkia tulkattuja tilanteita ja argumentoi sitä, että yhteiskunnan järjestämän vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun kohdalla asiakkuuden ja koko lain määrittely pitäisi tehdä uudestaan.

Pohtiessamme asiaa yleisesti, havaitsemme tulkattun tilanteen klusterin voivan vaihdella sekä samana aikakautena riippuen **maksajatahosta**, että myös eri aikakausina tulkkaustoiminnan yleisestä kehitymisestä johtuen. Tulkattun tilanteen klusteri, eli tulkkaustoiminnan osapuolten tosiasiallinen määrä on ollut erilainen tulkkauksen historian aikana. Ennen tulkkauksen institutionalisoitumista tulkattujen tilanteiden klusteri oli suppeampi. (Pöchhacker 2004, 9-46.)

Esimerkiksi viitottujen ja puhuttujen kielten välillä tapahtuvaa tulkkausta järjestivät aikoinaan lähinnä viittomakieliset kuurojen yhteisöt sukulaisten ja tuttavien voimin itseään varten. Tosin myös kuuleva –yhteiskuntaan [opinnäytetyön tekijänä joudun tässä kohden toteamaan, ettei luomani uudissana ole sittenkään vedenpitävä, sillä kuuleva –yhteiskuntaan varsin selkeästi määriteltävissä oleva taho sisältää kyseisessä tapauksessa selvästikin myös kuuro –yhteisöön määriteltäviä kuulevia jäseniä] kuuluvat hengelliset yhteisöt järjestivät kuuroille tulkkausta. (Cokely 2000, 1-2; Salmi ym. 2005, 275.) Nykyään viittomakielistä tulkkausta järjestää Suomessa suurimmaksi

osaksi yhteiskunta. Näillä muutoksilla on vaikutusta siihen, miten näemme tulkkausomistajuuden ja tulkatun tilanteen kaikkien osapuolten oikeudet ja velvollisuudet.

Tulkatussa tilanteessa on läsnä aina vähintään kolme henkilöä. Tulkin lisäksi vuorovaikutuksessa on perustilanteessa kaksi henkilöä, joiden välillä käytävää keskustelua tulkki (tai tulkit) välittävät. Vuorovaikutuksessa olevat henkilöt voidaan nimetä aktiivisiksi osallistujiksi Cokelyn (2000, 16) paradigman mukaisesti. He ovat aktiivisia osallistujia, koska heillä, tai ainakin jommallakummalla heistä, on tarve keskustella toisen osapuolen kanssa ja tulkkaus on kyse nimenomaan heidän ajatuksiensa välittämisestä. Mikäli aktiiviset osallistujat tai edes toinen heistä toimii tulkkausmaksajana, tai tulkkaus tehdään vapaaehtoisuuteen perustuen, muita tulkatun tilanteen osapuolia ei ole – tulkkausta suorittavaa tahoja lukuun ottamatta.

Tulkkauksesta on kehittynyt vuosisatojen kuluessa myös institutionaalista toimintaa. Kolonialismin synnyttämä oikeussalitulkkauksen tarve on tästä klassinen esimerkki. Tasa-arvoaate ja kansalaisten yhdenvertaisuuden vaatimukset vaikuttivat muiden vähemmistöjen vaatimusten ohella myös siihen, että viittomakielisestä tulkkauspalvelusta tuli ensimmäistä kertaa globaalissa historiassa yhteiskunnan järjestämää palvelua; tämä tapahtui Yhdysvalloissa. Sekä kuurojen yhteisön että yhteiskunnan tavoitteena oli kuurojen työelämään pääsyn ja siellä toimimisen tasa-arvoistuminen. (Pöchhacker 2004, 10-14.)

Tulkkausinstitutionaalistumisen myötä tulkatun tilanteen klusteri monipuolistuu ja tulkkauspalvelulle voidaan asettaa tiettyjä yhteiskunnallisia tavoitteita. Tämä ei tietenkään tarkoita, että esimerkiksi yksittäisen kuuron tavoitteet olisivat välttämättä ristiriidassa yhteiskunnan tavoitteiden kanssa, tai ettei niitä tarvitsisi ottaa millään tavalla huomioon. On pidettävä mielessä, että viittomakielinen kuuro voi kokea yhteiskunnallisten tavoitteiden olevan hänen oikeuksiaan sortavia (Virtanen 2011, 17). Tulkatussa tilanteessa oikeuksia voidaan kuitenkin nähdä olevan myös kuulevilla, sekä aktiivisina asiakkaina että toimeksiantajan tai tilaajan roolissa (Cokely 2000, 19-20; Tenhunen 2010, 19).

3.2 Viittomakieliset kuurot ammattilaisina

Lain säätäjät ovat nähneet tietyt kansalaiset viittomakielen tulkkaukspalvelua tarvitseviksi, ja yhteiskunta antaa nimenomaan heille tätä palvelua, jotta kyseisten kansalaisten oikeus tasa-arvoiseen elämään voisi toteutua. Tämä vaikuttaa pintapuolisesti tarkasteltuna oikeudenmukaiselta yhteiskunnalliselta ratkaisulta. Voidaan myös ajatella, että tulkkauksen käyttämisestä päättäminen kuuluu yksilön oikeuteen määrätä omasta elämästään.

Viittomakielen tulkit pohtivat kokemusteni mukaan asiaa enimmäkseen tältä kannalta, ja samaa osoittaa myös aineistoni (Delétra 2000, 46). Olemme myös ammattisääntömme allekirjoittamalla sitoutuneet tukemaan asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä. Eettinen ongelma tulee ilmi vasta siinä vaiheessa, kun pohdimme ketkä ovat asiakkaitamme ja voimmeko todellakin tukea [kaikkien!] asiakkaidemme itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä, kuten ammattisäännöissä lupaamme.

Yhdysvalloissa muodostetut *toiset* viittomakielen tulkkien ammattieettiset säännöt tuovat vielä suorasukaisemmin esille, että säännöt allekirjoittaneen ei oletetakaan olevan muiden kuin kuurojen oikeuksista kiinnostuneita (Liite 4). Tämä tuntuu erikoiselta lähtökohdalta yhteiskunnan maksamaa palvelua toteuttavan ammattikunnan taholta julkilausuttuna ideologiana. Näkökulma on varsin yksipuolinen ja sen oikeutus voidaan kyseenalaistaa.

Viittomakielisen kuuron oikeuksia puolustavan asenteen voidaan ajatella heijastelevan sitä yhteiskunnallista tilannetta, jolloin viittomakielisten kuurojen asema yhteiskunnassa oli monin tavoin heikompi (Cokely 2000, 8). Yhteiskunnallista tulkkaukspalvelua voidaan nähdä myönnetyn tuolloin, jotta kuulovammaiset voisivat hoitaa *omia* asioitaan ja turvata oikeuksiaan.

Koska tilannetta ei selvästikään ole nähty kuuleva -yhteiskunnan taholta siten, että kuulovammaisen voisi olla oikeutettu nousemaan yhteiskunnassa mihin tahansa asemaan, ei asiaa ole nähty myöskään kompleksisena. Viittomakielinen kuuro ei ole voinut esimerkiksi Suomessa toimia opettajan virassa kuin vasta vuodesta 1991 alkaen, kuten Käsien kieli –kirjan suomentaja huomauttaa (Toivanen 1992, 25).

Koko tulkkauspalvelun nykyinen asetelma voidaan nähdä kuvastavan aikaa, jolloin viittomakielinen kuuro oli sidottu tiettyyn asemaan yhteiskunnassa. Tulkkausta annetaan ”hänelle”, koska ”hän” on mielikuvissamme vieläkin se heikommassa asemassa oleva. Viittomakielisten kuurojen yhteiskunnallinen asema on kuitenkin muuttunut merkittävästi (Sacks 1990, 178; Cokely 2000, 8, 12-13; Pöchhacker 2004, 14; Salmi ym. 2005, 303) ja heillä on oikeus pyrkiä esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa kykyjensä mukaan mihin asemaan hyvänsä (21/2004, 5§).

Yhdenvertaisuuslaissa (21/2004) ja perustuslaissa (731/1999) annettujen oikeuksien perusteella he voivat opiskella vapaasti mihin tahansa ammattiin, eikä heitä saa syrjiä työhaussa, vaan he voivat tehdä työtä ammattilaisina esimerkiksi hoitoalalla myös siten, että heillä on asiakkaina vanhuksia tai vammaisia, jotka eivät osaa viittomakieltä.

Tämä voi olla työpajassa kuvaamani kauhuskenaarion lisäksi positiivinen kokemus kuulevalle asiakkaalle – jopa siinäkin tapauksessa, ettei heidän välillään ole tulkkia. Kokemusteni mukaan varsin monet kuuleva -yhteiskunnan jäsenet suhtautuvat yksinomaan positiivisesti pieniin haasteisiin – jotka johtuvat siis osaltaan heidän omien taitojensa puutteista – viittomakielisten kuurojen kanssa kommunikoinnissa.

Olen korostanut tiettyä näkökulmaa *pelkästään* siksi, että kaikilla osapuolilla tulisi lain tulkintani mukaan olla yhdenvertaisuuslain (21/2004) perusteella yhdenvertainen oikeus viittomakielen tulkkauspalveluun yhteiskunnan maksamana; sillä viittomakielistä kuuroa ei saa syrjiä työnhaussa, eikä kuuleva -yhteiskunnan jäseneltä voida myöskään vaatia tämänhetkisen lainsäädännön perusteella viittomakielen opettelua siltä varalta, että häntä joku päivä tulee hoitamaan ammattilainen, joka ei voi taata, että asiakas voi ilmaista itseään ja tarpeitaan esteettömästi (21/2004) yhdenvertaisuuslain takaamalla tavalla.

Oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyvien periaatteiden eräänä keskeisenä puolena on se, että sopimusten on täytettävä myös vastavuoroisuuden vaatimus. Niiden, jotka vaativat tiettyjä asioita toteutettavaksi yhteiskunnallisin voimin, on otaksuttava että myös muut voivat hyväksyä ne vähintäänkin järkevinä. (Rawls 2007, 27.) Tuntuu tämän periaatteen vastaiselta, että vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulaissa mää-

riteltyjen henkilöiden asiakkailla ei ole kaikissa tilanteissa oikeutta itse määrätä, että esimerkiksi hoitotilanteessa on käytettävä tulkkia. Ihmisen oikeus ei voi loogisesti olla alisteinen toisen oikeudelle – eikä varsinkaan toisen mielihalulle käyttää kyseistä oikeutta.

4 POHDINTAA

Opinnäytetyöni on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Työ pyrkii määrittelemään käsiteltävän aihepiirin keskeistä terminologiaa ja luomaan näin jatkotutkimukselle pohjaa. Tutkimukseni kyseenalaistaa vammaisten henkilöiden tulkkauksen palvelun (133/2010) taustalla olevat asiakkuuden ja omistajuuden käsitteet sillä perusteella, että ne vääristävät todellisuutta ja estävät näkemästä vammaisten ihmisten arvon yhteiskunnallisessa toiminnassa määrittelemälle heidät palvelua vastaanottavaksi tahoksi, vaikka he itse asiassa ovat todellisuudessa lukuisissa tapauksissa kaikkea muuta kuin passiivisia palvelun vastaanottajia.

Olen tehnyt koko elämäni ajan havaintoja, jotka osoittavat, ettei vammaisten ihmisten suojeleminen tee heistä yhtään sen vammattomampia. Asenteeni vammaisia ihmisiä kohtaan on varsin suorasukainen. En sääli heitä – vaan kunnioitan tasavertaisina ihmisinä. On ehkä monille yllättävää, että loppujen lopulta vain oikeuksien ohella vammaisille määrätyt velvoitteet voivat tehdä heistä täysivaltaisia kansalaisia yhteiskunnassa. Niille, joille tämä oli yllätys, suosittelen opinnäytetyöni lukemista uudestaan ajatuksen kanssa.

Olen varma, että opinnäytetyöni on sisältänyt niin paljon pohdintaa, että sen pohdinnan uudelleen esittäminen edes tiivistetyssä muodossa POHDINTA -osiossa olisi lukijaa kohtaa yletön vaatimus, etenkin kun ottaa huomioon, että myös opinnäytetyöni liitteenä on ”pohdintaa”. En haluaisi rasittaa rakasta lukijaani [en uskalla odottaa, että kukaan muu kuin opinnäytetyöni ohjaaja jaksaisi lukea pohdintani – siksi tuo yksikkömuoto] enää yhdelläkään pohdinnallani.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle vaikea prosessi. Työn tekeminen on kuitenkin osoittanut minulle, että tieteellisen työn muodon tavoittelemisen on auttanut minua yhä tarkemmin erittelemään eri näkökulmia ammattialaani liittyvässä diskursissa. Koin yllättävän avautumisen vasta opinnäytetyön loppuseminaarin jälkeen. Olin kirjoittanut potentiaalisesta vammaisuudesta, mutta vasta loppuseminaarin jälkeen ymmärsin, miten keskeinen tämä ajatus oli. Yhteiskunta ei tämänhetkisen näkemykseni mukaan järjestä viittomakielen tulkkaukspalvelua yksinomaan yksittäisten henkilöiden vammaisuudesta johtuen. Tällä palvelumuodolla luomme samalla turva-verkkoa myös kaikille ihmisille, koska jokainen meistä kantaa sisällään vammaisuutta jollain tavalla. En siis johdannossa kirjoittanut oikeastaan tädistäni Salmesta – vaan itsestäni. Pohdin todellisuudessa omaa suhdettani vammaisuuteen.

Näen varsin selvänä, että viittomakielen tulkkaukspalvelun on jatkossakin perustuttava vammaisuuteen silloin, kun yhteiskunta tätä palvelua maksaa. Sen sijaan palveluun tulee olla oikeus nähdäkseni myös kuuleva –yhteiskunnan jäsenillä silloin, kun heillä on asiaa viittomakielisille kuuroille. Tämä oikeus syntyy sillä perusteella, että viittomakielinen kuuro, joka on kuulovammainen, on oikeutettu nousemaan yhteiskunnassa mihin tahansa asemaan kykyjensä mukaisesti. Viittomakielisen kuuron pääministerin juttusille menevällä kuuleva –yhteiskunnan jäsenellä täytyy olla oikeus itse päättää tulkin käytöstä.

Opinnäytetyöprosessini myötä olen tullut yhä ylpeämmäksi siitä, että olen viittomakielen tulkki. Subjektiiivisen kokemukseni mukaan olen myös viittomakielinen kuuro. Tätä mielipidettä ei pysty kukaan ottamaan minulta pois. Olen aina pitänyt viittomakielisistä ihmisistä yleisesti, vaikka olen kohdannut myös heitä, joiden seuraan en vapaa-ajallani hakeudu. Olen oppinut kuuroilta elämäni aikana vähintään yhtä paljon kuin kuulevilta ihmisiltä. Siitä suuri kiitos heille.

LÄHTEET

- Cokely, Dennis 2000. Exploring Ethics. A Case for Revising the Code of Ethics. Viitattu 15.5.2011. http://www.online-conference.net/downloads/sdp_free/ethics_keynote.pdf
- D: 42/011/2006. Opetushallitus: Asioimistulkin ammattitutkinnon perusteet. Viitattu 15.5.2011. http://www.asioimistulkki.info/materiaalit/asioimistulkin_at.pdf
- Delétra, Catherine 2000. Major facts about what happens on ethics. Teoksessa: European Forum of Sign Language Interpreters & Foreningen af Tegnsprogstolke 2000. "What is the code of ethics for the loyal, human conscious Interpreter in the year 2000?" CONFERENCE REPORT. Copenhagen: FTT/EFSLI.
- Hannola, Terja & Vallius, Salla 2009. Pikahaastattelussa: Oikeustieteen opiskelija Eeva Tupi. Kielisilta 2/2009, Nuoruus ja opintoputki.
- HE 220/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §: n muuttamisesta. Viitattu 15.5.2011. <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+220/2009&base=erhe&alvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>
- Heikkinen, Ulla & Manninen, Anna & Vallila, Anu 2008. Viittomakielen tulkin oikeus, vastuu ja velvollisuus. Tapauksia vaitiolovelvollisuuden näkökulmasta. Humanistinen Ammattikorkeakoulu.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi.
- Imonen, Kari 2001. Eräs tie diskurssianalyysiin. Esimerkkinä Chydenius-Instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 100-115. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jantunen, Tommi 2009. Tavu ja lause. Tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.
- Kalela, Esa 2010. Etiikka tulkkaustilanteissa viittomakieli- ja kuulovammaisalalla. Kuuloliitto. Viitattu 15.5.2010. http://www.kuuloliitto.fi/fin/kuuloliitto/materiaalipankki/julkaisut_ja_raportit/
- Kempainen, Erkki 2008. Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot esteettömyyden edistämiseksi. Stakesin raportteja 33/2008. Helsinki: Valopaino. Viitattu 15.5.2011. <http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/raportit/R33-2008-VERKKO.pdf>
- Kuuloliitto. Viitattu 15.5.2011. http://www.kuulokynnys.fi/kuulokynnys/tulkkauspalvelut/tulkkitoiminnan_yhteistyoryhma/

- Kuurojen Liitto 2011. Aino Hanhikoskelle Valkoisen Ruusun Ritarikunnan I luokan mitali. Kuurojen Liitto, Uutiset. Viitattu 8.5.2011. <http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/uutiset/uutinen/?groupId=1ce45fc2-06ff-4d19-924c-67939a0bd93c&announcementId=026fab2a-a927-480d-9160-c3b77250735e>
- Kuurojen Liitto & Kotimaisten kielten tutkimuslaitos 2010. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Vantaa: Multiprint. Viitattu 15.5.2011. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk15/Viittomakielten_kielipoliittinen_ohjelma.pdf
- Laine, Minttu 2010. Oikeus tulkkaukseen. Yhdenvertaisuuden vuoksi. Kielisilta 1/2010, Ammatillisesti ajateltuna, 18.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Viitattu 16.5.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010. Viitattu 15.5.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>
- Mielonen, Samu & Raami, Asta 2011. Kouluissa tulisi opettaa intuition käyttöä. Helsingin Sanomat, 1.5.2011, Vieraskynä, A2.
- Mäenpää, Ilona. Kuurous ei ole este insinööriopinnoille. Uusi Insinööri 7-8/2007, osaaminen, 26-27. Viitattu 15.5.2011. <http://issuu.com/insinööri-lehti/docs/insinööri-7-807-low>
- Niittyinperä, Ulla 2010. Pikahaastattelussa. Viittomakielinen luokanopettajaopiskelija Nina Sivunen. Kielisilta 1/2010, Lapsille tulkkaus, 21.
- Oksanen, Juha 2010. Käsiyötä ihmiseltä ihmiselle. Kielisilta 3/2010, Asiakas ja tulkki, 8.
- Pöchhacker, Franz 2004. Introducing Interpreting Studies. Reprinted 2008. London: Routledge.
- Raike, Antti 2010. Tulkkaus ei vastaa tieteellisen työn haasteisiin. Kielisilta, 3/2010, Asiakas ja tulkki, 9.
- Rawls, John 1988. Oikeudenmukaisuusteoria. Suom. Terho Pursiainen. Juva: WSOY.
- Rawls, John 2007. Kansojen oikeus. Julkisen järjen puolustus. Suom. Leo Näreaho. Helsinki: Gaudeamus.
- Registry of Interpreters for the Deaf. RID Code of Ethics. Viitattu 14.4.2011. <http://www.certifiedinterpreting.com/ethics.html>
- Reime, Hannu 2007. Viikon kieli. Maailman nuorin kieli. YLE/Ykkösaamu 15.6.2007. Viitattu 8.5.2011. <http://www.lausti.com/articles/languages/nicaragua.html>
- Sacks, Oliver 1990. Käsien kieli. Matka kuurojen maailmaan. Suom. Riikka Toivanen. Juva: WSOY.
- Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Kuurojen Liitto.
- Sarasmö, Pamela 2010. Vaitiolovelvollisuus mietityttää. Kielisilta 4/2010, Ammatitietikka, 23.

- Senghas, Ann 1994. The Development of Nicaraguan Sign Language via the Language Acquisition Process. Boston: Cascadilla Press. Teoksessa D. MacLaughlin & S. McEwen (eds.), Proceedings of the Boston University Conference on Language Development 19, 543-552.
<http://www.columbia.edu/~as1038/pdf/Senghas1995a.pdf>
- Sign Line. Henkilöstö. Viitattu 4.5.2011. <http://www.signline.fi/fi-FI/henkilosto/>
- Sipilä, Eveliina & Halkosaari, Liisa 2009. Tiedossa etiikkaa ja edunvalvontaa. Kielisilta, 4/2009, 5.
- Suomen Kuurosokeat 2011. Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä. Tallinna: Suomen Kuurosokeat.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 6.4.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen Viittomakielen Tulkit 2009. Lausunto hallituksen esitysluonnoksesta tulkkauspalvelulaiksi. Viitattu 4.5.2011. http://www.tulkit.net/wordpress/wp-content/uploads/lausunto_svt_tulkkauslaki.pdf
- Suomen Viittomakielen Tulkit. Viitattu 6.4.2011. <http://www.tulkit.net/>
- Tenhunen, Ahti 2010. Kohti oikeudenmukaista tulkkausta. Kielisilta 1/2010, Ammatillisesti ajateltuna, 19.
- Thurén, Virpi 2009. Ollaan vaan ja hengailaan – hetken aikaa. Kielisilta 1/2010, Asiakkaan asialla, 22-23.
- Toivanen, Riikka 1992. Suomentajan huomautus. Teoksessa Sacks, Oliver 1990. Käsien kieli. Matka kuurojen maailmaan. Suom. Riikka Toivanen. WSOY: Juva.
- Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2009. Pöytäkirja 5/2009. Viitattu 3.5.2011.
<http://www.tulkit.net/arkisto/tulkkitoiminnan-yhteistyoryhma/>
- Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä. Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. Viitattu 6.4.2011. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>
- Vallius, Salla 2010. Mielet kielellään Tampereella. SVT:n syysopintopäivät 30.-31.10.2010. Kielisilta, 4/2010, Ajankohtaista SVT:stä, 6-7.
- Viittomakielialan Osuuskunta Via. Tulkit. Viitattu 4.5.2011. <http://www.via-ok.net/ota-yhteytta/tulkit/>
- Viittomakieliset uutiset 2010. Yle uutiset 2.11.2010. Viitattu 15.4.2011.
http://yle.fi/uutiset/viittomakieliset_uutiset/2010/11/kuurosokea_riku_virtanen_kynnys_ryn_puheenjohtajaksi_2108422.html
- Viittomakielisten kielelliset oikeudet -työryhmä 2011. Viittomakielisten kielelliset oikeudet. Oikeusministeriö, Helsinki 2011. Viitattu 5.5.2011.
<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheader=aderva-lue1=inline;%20filename=24%202011%20Viittomakielisten%20kielelliset%20oikeudet.pdf&SSURLscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1296728496554&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>

Virtanen, Riku 2011. Katosiko tulkkauspalvelusta asiakaslähtöisyys? Kielisilta 1/2011, Mitä kelaat?, 16-17.

Widberg-Palo, Maarit & Thurén, Virpi 2009. Tulkkauspalvelut viittomakielisten asiakkaiden näkökulmasta. Helsinki: Kuurojen Liitto. Viitattu 16.5.2011. <http://www.kl-deaf.fi/File/3bc072d2-e896-4368-82ef-a43eca3e70c0/Tulkkauspalvelut%20viittomakielisten%20asiakkaiden%20näkökuulmasta%202009.pdf>

Yhdenvertaisuuslaki. 21/2004. Viitattu 6.4.2011
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

LIITTEET

Liite 1: RID Code of Ethics

RID CODE OF ETHICS

- Interpreters/transliterators shall keep all assignment-related information strictly confidential.
- Interpreters/transliterators shall render the message faithfully, always conveying the content and spirit of the speaker using language most readily understood by the person(s) whom they serve.
- Interpreters/transliterators shall not counsel, advise or interject personal opinions.
- Interpreters/transliterators shall accept assignments using discretion with regard to skill, setting, and the consumers involved.
- Interpreters/transliterators shall request compensation for services in a professional and judicious manner.
- Interpreters/transliterators shall function in a manner appropriate to the situation.
- Interpreters/transliterators shall strive to further knowledge and skills through participation in work-shops, professional meetings, interaction with professional colleagues, and reading of current literature in the field.
- Interpreters/transliterators, by virtue of membership or certification by the RID, Inc., shall strive to maintain high professional standards in compliance with the Code of Ethics.

Liite 2: Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö

AMMATTIETIIKKA

1. Tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta.
2. Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
3. Tulkki ottaa vastaan toimeksiannon vain, jos hänellä on siihen tarpeellinen pätevyys ja jossa hän ei ole jäävi.
4. Tulkki kunnioittaa ja tukee asiakkaidensa itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta.
5. Tulkki osoittaa solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan.
6. Tulkki valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtävänsä.
7. Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä moitteettomasti.
8. Tulkki on puolueeton eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työnsä laatuun.
9. Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.
10. Jos tulkki toimii sellaisessa asiakastyössä, jossa asiakkaat ovat myös tulkkipalvelun käyttäjiä, hän toimii niin että ammattiroolit eivät sekoitu.

AMMATTISÄÄNNÖSTÖN RIKKOMINEN

Mikäli tulkin todetaan toimineen tämän ammattisäännöstön vastaisesti, ryhtyy tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä tulkkirekisterin säännöissä määrättyihin toimenpiteisiin.

Liite 3: SVT:n opintopäivien 1.11.2009 työpajan alustus (yhteensä 13 sivua)

Ahti Tenhusen opinnäytetyön taustaa

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi viittomakielen tulkkien **ammattieettisten** sääntöjen tarkastelun siten, että soveltaisın Dennis **Cokelyn** (2000) mallia Suomen olosuhteisiin. Opinnäytteeni työnimi on tällä hetkellä:

Viittomakielen tulkkien ammattisäännöstön teleologinen tarkastelu – tulkatun tilanteen osapuolten oikeuksien toteutuminen

Cokely esittää mallin, jossa tulkatun tilanteen eri osapuolten oikeudet on lueteltu. Hän erittelee aktiivisen osallistujan, tulkin, tilaajan ja palvelun tuottajan oikeudet. Päätin jatkaa Cokelyn jalanjäljillä, mutta keskittyä pohtimaan tulkattua tilannetta erityisesti sekä kuurosokeiden **oikeuksien** näkökulmasta että viittomakielen tulkkien oikeuksien näkökulmasta pohtien erityisesti **työsuojelullisia** seikkoja. Tässä vaiheessa en sulkenut mielestäni muidenkaan tahojen oikeuksien tarkastelua.

Tutkimuskysymykset ja työn tilaaja

Asetin keskeiseksi **tutkimuskysymykseksi** sen, miten ammattieettisiä sääntöjämme tulisi kehittää, jotta tulkatun tilanteen eri osapuolten oikeudet tulisivat huomioiduksi paremmin? Toiseksi tutkimuskysymykseksi asetin seuraavanlaisen kysymyksen: Onko nimenomaan kuurojen viittomakielisten tulkkauksen yhteydessä syntyneillä ammattieettisillä säännöillä negatiivisia sivuvaikutuksia muiden asiakasryhmien kannalta? Tämä kysymys liittyi alunperin siihen, että halusin pohtia hypoteettista ajatustani siitä, että näkevien kuurojen parissa ensisijaisesti muovautunutta tulkkauspalvelua sovelletaan kenties liian suoraviivaisesti kuurosokeiden tulkkauksen parissa.

Opinnäytetyöni tilaaja on **Suomen Viittomakielen Tulkit ry (SVT)** ja **Tulkki-toiminnan yhteistyöryhmä**. Sovimme tilaajatahon kanssa, että osana opinnäyttyötäni järjestetään workshop SVT:n opintopäivien (JATKUU)

(JATKUU) yhteydessä. Kerron seuraavaksi tähän astisen pohdintani tulokset alustukseksi workshoppia varten, jotta halukkaat voivat pohtia kritiikkiäni etukäteen ja osallistua paremmin workshopissa käytävään keskusteluun tai lähettää muutoin kommenttinsa. Opintopäivien yhteydessä järjestettävä workshop-keskustelu videoidaan ja keskeiset näkökulmat tuodaan esille opinnäytetyössäni nimettömästi ja yleisellä tasolla kuvailtuna.

Oikeuksien pohdintaa

Tähän mennessä Suomessa viittomakielisten asema on esimerkillisesti turvattu lailla ja esimerkiksi opiskeluun tarvittava tulkkaus on säädetty oikeudeksi kuulo- tai puhevammaiselle siinä laajuudessa kuin se opiskelun kannalta on välttämätöntä (759/87 9 §).

Pohdittuani ensimmäistä tutkimuskysymystäni, olen tullut siihen johtopäätökseen, että tulkkauspalvelun määrittäminen pelkästään vammaisen henkilön subjektiiviseksi oikeudeksi on kuitenkin monin tavoin ongelmallinen lähestymistapa. Keskeinen ongelma syntyy siitä, että kuulo- tai puhevammaisen on elämänsä aikana monissa erilaisissa rooleissa. On kenties perusteltua, että yksityishenkilönä hänellä tulee olla **subjektiivinen oikeus** ainakin tietyissä tilanteissa tulkkauspalveluun. Työroolissa kuulovammaisen voi toimia kuitenkin myös kuulevan asiakkaan kanssa. Työntekijä-asiakas tilanteessa täytyy kuulevalla asiakkaalla, jota esimerkiksi kuulovammaisen työntekijä vaikkapa opettaa, hoitaa tai ohjaa, olla oikeus saada tulkkauspalvelua. Subjektiivisen oikeuden käsitteeseen kuuluu kuitenkin se, että palveluun oikeutetulla on oikeus määritellä palvelun käyttämistä ja käyttämättä jättämistä. Voiko kuulo- tai puhevammaisen siis päättää yksipuolisesti, ettei tilanteessa käytetä tulkkia?

Cokely tuo esille, että Yhdysvalloissa **opiskelutulkausta** tehneet tulkit ovat suhtautuneet kriittisesti ammattieettisiin sääntöihin jo vuosia (Cokely 2000, 2). Aloin miettiä, mitkä kokemukset ovat saaneet heidät kokemaan ammattieettiset säännöt alan kehitystä estäviksi? Cokely tuo esille myös sen, että kaiken kaikkiaan tulkit ovat suhtautuneet kahdella toisensa poissulkevalla tavalla alan eettisiin sääntöihin ehdottoman vaitiolovelvollisuuden suhteen (JATKUU)

(JATKUU) (Cokely 2000, 10-11). Eettinen keskustelu on omien havaintojeni mukaan noudatellut varsin samanlaisia ajatusratoja myös meidän suomalaista viittomakieltä tulkkaavien keskuudessa. Suomessa käytössä olevat ammattieettiset säännöt on luotu RID:n (Registry of Interpreters for the Deaf) eettisten sääntöjen pohjalta ja ovat perustaltaan pitkälti samantapaiset (vrt. Cokely 2000 ja Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö) – ja samantapaisia tuntuvat olevan myös ristiriidat.

Pohdin myös ns. palvelunkäyttäjien (siis jälleen yksipuolisesti vain tietty osa asiakkaistamme) ja tulkkien edustajien esittämää kritiikkiä tulkkauspalvelua määritteleviä lakitekstejä kohtaan. Palvelun käyttäjät ovat kokeneet lainsäädännön leimaavan heitä, koska asia esitetään siten, että tulkkauspalvelua tarvitsevia ovat nimenomaan kuulo- ja puhevammaiset. Näitä kriittisiä näkökulmia on tuotu esille myös hallituksen esityksessä vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulaiksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi -esityksessä (Hallituksen esitys Eduskunnalle, 5), vaikkakaan mitään muutosta nämä mielipiteet eivät ole saaneet aikaan.

Tulkkauspalvelu subjektiivisena oikeutena

Aloin pohtia opinnäytetyöni alkuvaiheessa, mitä voisivat olla ne haasteelliset tilanteet, joiden vuoksi Yhdysvalloissa opiskelutulkkausta tehneet ovat kritisoineet ammattieettisiä sääntöjä. Ongelmalliselta tuntui esimerkiksi lähihoitajien koulutus, koska siihen(kin) kuuluu asiakastyö. Aihettani pohtiessa koin kaikkein kipeimmät tunteet, kun satuin kysymään itseltäni seuraavan kysymyksen: Voiko kuulovammaisen päättää olla käyttämättä tulkkia seuraavanlaisessa tilanteessa? *Kuulovammainen lähihoitajaopiskelija on työoppimassa kuulevien hoitotilanteessa. Hän päättää olla käyttämättä tulkkia tilapäisesti jossakin hoitotilanteessa, koska pitää tulkkausta omana oikeutenaan ja katsoo myös voivansa olla käyttämättä tulkkia, mikäli ei itse koe tarvetta tulkkaukseen. Oletetaan, että hän toteaa tulkille, ettei tulkki saa seurata häntä, vaan hän haluaa mennä potilaan luo yksin, mutta ei ole sopinut asiasta potilaan tai kenenkään muunkaan kanssa, eikä tilanteessa ole muita läsnä, vaan opiskelija toteaa asian vain tulkille. Jos tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta, kukaan ei* (JATKUU)

(JATKUU) *tule tietämään asiasta, ellei potilas itse kerro asiasta. Itse koen, että tilanne on ristiriitainen, koska kuulevan potilaan mielipidettä ei kysytä. Pitäisikö minun ilmoittaa oppilaitokselle, että opiskelija kielsi tulkilta oikeuden tulla hoitotilanteeseen tulkkaamaan?* Ajatus siitä, että rikkoisin vaitiolovelvollisuutta, herätti syyllisyyttä, mutta tuntui samalla erittäin tärkeältä jollain selittämättömällä tavalla. Pohdintani johti lopulta oivaltamaan, että tulkkauksen keskeinen ongelma on juuri siinä, ettei kuulevalla ole oikeutta tulkkaukseen ja tulkkauksen määrittäminen kuulo- tai puhevammaisen subjektiiviseksi oikeudeksi rikkoo tietyissä tilanteissa kuulevien oikeutta ihmisarvoiseen kohteluun.

Olisi yksinkertaista, ja jollain tasolla helpottavaa, noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta ja kunnioittaa sitä, että kuulovammaisella opiskelijalla on **subjektiivinen oikeus** tulkkaukseen. Jos ajatellaan, että esimerkiksi kuulovammaisella on subjektiivinen oikeus tulkkaukseen, tästä seuraa, että tulkin pitää kunnioittaa asiakkaansa yksityisyyttä ja oikeutta tehdä valintoja opiskelijana ja tulevaisuudessa työntekijänä, kuten kenellä tahansa muulla opiskelijalla tai työntekijällä on oikeus. Lisäksi voisi luottaa siihen, että asia tulee kyllä esille, mikäli se on sen tason asia, että sen pitääkin tulla esille. Voisi ajatella, että opiskelija kenties itse kertoo ratkaisustaan tai hänen asiakkaansa valittaa, mikäli on kokenut tulleen kohdelluksi väärin. Mutta voinko ajatella, että tällaisessa tilanteessa hoidettavalla on riittävä kyky tiedostaa ja puolustaa omia oikeuksiaan? Onko hän heikommassa asemassa ja tarvitsisi näin ollen erityistä tukea ja suojelua, jotta hänen oikeutensa voisivat toteutua?

Eettisyys ei ole ammattieettisten sääntöjen sokeaa noudattamista, kuten myös Cokely tuo esiin. Etiikka on aktiivista toimintaa, joka tarkastelee arvoja, periaatteita ja uskomuksia, joiden varassa harkitsemme toimintaamme sekä arkipäivän tilanteissa että ennakoimattomissa tilanteissa. Etiikka pohtii myös niitä asioita, joita usein kutsumme moraaliseksi toiminnaksi. (Cokely 2000, 3.) Jäin pohtimaan tätä keksimääni kuvitteellista tilannetta.

Ammattimaisen tulkkauksen rooli oikeusvaltiossa

(JATKUU) Lukiessani myöhemmin opetushallituksen määräystä **asioimistulkkien** näyttötutkintojen tehtävistä ja tavoitteista havaitsin mielenkiintoisen seikan. Liitteessä 2 on selvitetty asioimistulkkauksen kehittämisen taustafilosofiaa seuraavasti: ”Muuttuneessa tilanteessa asioimistulkkausta alettiin kehittää: luotiin kunnallinen tulkkeskusjärjestelmä ja asioimistulkin ammattitutkinto, jotta maahanmuuttajat ja viranomaiset saisivat käyttöönsä luotettavia ja korkeatasoisia tulkkipalveluita.” ja ”Ammattinsa taitavan tulkin välityksellä myös viranomaiset voivat hoitaa virkaansa ja päätyä oikeudenmukaiseen ratkaisuun silloinkin, kun he eivät ymmärrä asiakkaan kieltä eivätkä tunne riittävästi hänen kulttuuritaustansa. Tulkkauksen avulla voidaan tehdä oikeudenmukaisia päätöksiä käytännöllisissä ja oikeudellisissa asioissa, jotka voivat olla yksilön kannalta jopa elintärkeitä.” (Opetushallitus 2006, 21.)

Tulkinkäyttäjinä nähdään tässä yhteydessä selkeästi molemmat osapuolet, sekä maahanmuuttaja että viranomainen. Yhteiskunnan palveluita nauttivan yksilön oikeudet ovat keskiössä, mutta tekstissä tuodaan esiin se tosiasia, että yhteiskunta tarvitsee tulkkauspalvelua vähintäänkin yhtä suuressa määrin voidakseen toteuttaa omia tavoitteitaan – ja voidakseen olla jotain erityistä, nimittäin **oikeusvaltio**.

Oikeusvaltiolla on tietyt periaatteet, joita toteuttaakseen se tarvitsee tulkkauspalvelua siinä kuin yksilökin. Keskeistä on, että yhteiskunta tunnustaa tässä tilanteessa olevansa tulkkauspalvelua tarvitseva osapuoli! Taustalla on selkeästi ajatus, että voidakseen nauttia muiden valtioiden ja koko maailman silmissä oikeusvaltion statuksen suomaa arvostusta ja sen tuomia taloudellisiakin etuja, on valtion järjestettävä asiat siten, että se toteuttaa esim. ihmisoikeuksia, joihin kuuluu myös yksilön sananvapaus ja tasaveroisuus pyrkiä yhteiskunnassa miten vaikutusvaltaiseen asemaan tahansa. Milloin onkaan ensimmäisen kuoron, kuurosokean tai puhevammaisen presidentin aika?

Viittomakielen osalta lainsäädäntö ja viranomaisten lausunnot eivät osoita kuitenkaan samankaltaista suhtautumista. Kuurot ovat joskus järjestäneet demonstraatioita ja marssineet johonkin virastoon ilman (JATKUU)

(JATKUU) tulkkia osoittaakseen, että viranomainen tarvitsee tulkkauspalvelua kyetäkseen hoitamaan omaa tehtäväänsä siten, että voivat palvella kaikkia asiakkaita tasavertaisesti. Vaikuttaa siis varsin selvältä, että oikeusvaltioksi itseään tituleeraava Suomi suhtautuu tiettyyn osaan kansalaisistaan epätasa-arvoisesti. On shokeeraavaa huomata, että vaikka viranomaiset tunnustavat oman tarvitsevuutensa maahanmuuttajien kohdalla (jotka siis edustavat enimmäkseen kuu-levia, joihin viranomaisten on tätä kautta helppo samaistua), eivät kaikki Suomen kansalaisetkaan saa tätä tasavertaista suhtautumista osakseen lainsäätäjiltä ja viranomaisilta. Lain henki ei vastaa oikeusvaltion ihanteita viittomakielen tulkkauksen osalta.

Oikeusvaltion tulee suhtautua kansalasiinsa **tasavertaisesti** ja kunnioittaa tietysti muidenkin valtioiden kansalaisten **ihmisoikeuksia**. Voidakseen toteuttaa näitä ihanteita, on kuulo- ja puhevammaisilla oikeus tulla kohdelluksi valtion taholta siten, että he voivat opiskella ja tehdä työtä kykyjensä mukaisesti ja elää muutoinkin tasavertaista elämää. Heitä ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan fyysisten ominaisuuksiensa perusteella. On siis väistämätön tosiasia, että voidakseen kohdella kaikkia kansalaisiaan tasavertaisesti, tulee yhteiskunnan järjestää tulkkauspalvelua – ja tätä palvelua sen on järjestettävä nimenomaan oman tarvitsevuutensa takia.

Koska suomalainen yhteiskunta on päättänyt kohdella kansalaisiaan tasavertaisesti, sen on välttämätöntä hyväksyä se, että Suomi valtiona tarvitsee muiden tärkeiden ammattiryhmien ohella myös tulkkauksen ammattilaisia. Lisäksi yhteiskunta ei voi taata oikeudenmukaisuuden toteutumista, ellei se sitoudu ammattimaiseen tulkkitoimintaan (vrt. LAUSUNTO 12.8.2009, 2). Tulkit ovat eräs keskeinen ammattikunta modernin oikeusvaltion mahdollistamisen kannalta – mikä voidaan lukea edellä mainitun opetushallituksen määräyksen sanavalinnoista puhuttujen kielten tulkkauksen osalta. (JATKUU)

Kuulo- ja puhevammainen yksityishenkilönä ja ammattilaisena

(JATKUU) Tulkkauspalvelu on mielletty kuulo- ja puhevammaisten oikeudeksi. Näkökulma kuvastaa sitä tilannetta, jolloin kuulo- ja puhevammaiset olivat yhteiskunnassa monin tavoin syrjityimmässä asemassa. Kuulovammainen ei esimerkiksi voinut toimia opettajana lainsäädännön takia. Tulkkauspalvelua myönnettiin tuolloin, jotta kuulovammaiset voisivat hoitaa omia asioitaan. Koska tilannetta ei nähty siten, että kuulovammainen voisi olla yhteiskunnassa oikeutettu nousemaan mihin tahansa asemaan, ei asiaa nähty myöskään kompleksisena. Koko tulkkauspalvelun asetelma voidaan nähdä kuvastavan sitä, että kuulo- tai puhevammainen on sidottu tiettyyn asemaan yhteiskunnassa.

Herää kysymys, voiko kuulo- tai puhevammaisella olla myös velvollisuus käyttää tulkkauspalvelua ollessaan jossain tietyssä roolissa yhteiskunnassa? Yksityishenkilönä kuulo- tai puhevammainen voi päättää mennä vaikka sukujuhlisiin ilman tulkkia, mutta hankittuaan ammatin, hän on ammattilaisena aivan toisessa roolissa. Suomessa on jo luokanopettajina esim. kuuroja viittomakielisiä. Kun kuuro opettaja menee vaikkapa auskultoimaan kuulevien kouluun, ovat oppilaat ja koulun henkilökunta oikeutettuja saamaan tulkkauspalvelua. Kuuro tai kuurosokea opettaja ei siis voi todeta (vai onko joku todella sitä mieltä, että voisi?), että hänellä on subjektiivinen oikeus tulkkauspalveluun jopa siten, että hän voi kieltäytyä siitä myös ollessaan opettajan roolissa kuuleville oppilalle. Voisiko kuuro viranomaisen todeta hoitaessaan maahanmuuttajan asioita, että tulkkauspalvelu on yhteiskunnan taholta häntä varten luotu järjestelmä ja hän voi itse päättää tuon palvelun käyttämisestä tai käyttämättä jättämisestä? Milloin mahdamme saada ensimmäisen kuuron tai kuurosokean maahanmuuttoviranomaisen?

Aivan samoin voidaan ajatella kuuron lähihoitajan kohdalla. Lähihoitajaopiskelijan voi olla järkevää toteuttaa työoppimisjakso hoitopaikassa, jonka kaltaisia ei ole yksinomaan kuuroille tarkoitettuina; paikkoja, joissa työoppimisen voisi siis suorittaa viittomakielisessä ympäristössä. Tämän kuuleville, (JATKUU)

(JATKUU) (ja myös kuuroille?), tarkoitetun hoitolaitoksen kautta esim. kuuro lähihoitaja voi saada erittäin tarpeellista kokemusta, jota hän ei voisi saada muuta kautta.

Lähettävän oppilaitoksella tulisi voida luottaa siihen, että jaksolle tilattua tulkkia käytetään asianmukaisesti ja oppilaitoksen arvoja kunnioittaen. Oppilaitos antaa opiskelijalle virallisen luvan työskennellä yhteiskunnassa ja tätä kautta mahdollisuuden jopa vakituiseen työsuhteen. Voiko yhteiskunta edellyttää, että oppilaitoksen on otettava opiskelijaksi henkilö, jota opettaakseen sen on välttämätöntä käyttää tulkkauspalvelua, ellei oppilaitoksella ole oikeutta määrätä tulkkia raportoimaan edes siitä, onko tulkkia käytetty työoppimisessa, kuten oli sovittu tai oletettu? Korostamme ammattikuntana usein sitä, että asiakkaan luottamuksen syntyminen on keskeistä ja vaitiolovelvollisuutta tarvitaan tätä varten. Tilanteet ovat kuitenkin moninaiset, eikä kuulovammaisen ole ainoa taho, jonka luottamus on tulkkausten kannalta tärkeää. Miten yhteiskunta voi taata hoidettavien oikeudet sananvapauteen hoitotilanteessa, mikäli tulkkauspalvelun käyttäminen ei ole kuulo- tai puhevammaisen työntekijän velvollisuus ja viittomakieltä osamattoman asiakkaan oikeus?

Kuulo- tai puhevammaisella on oikeus opiskella ja tehdä työtä kykyjensä mukaan. Tulkkauspalvelu voidaan nähdä näissä tilanteissa myös siten, että yhteiskunta tarjoaa palvelua oppilaitoksille ja työnantajille, jotta ne voisivat toteuttaa omaa toimintaansa ja tätä kautta luoda kaikille tasavertaiset mahdollisuudet opiskeluun ja työntekemiseen.

Kun siirrymme tarkastelemaan työmarkkinoita laajemmin, voimme todeta, että työnantaja ei saa syrjiä työhönotossa kansalaisia esim. vammaisuuden perusteella. Työssäntulkaus tulisi kenties antaa työnantajien käsiin siltä osin, että työnantaja voisi määritellä omalta osaltaan tulkkauspalvelun tarvetta. Voidaan kysyä, onko työnantajaa kohtaan kohtuuton vaatimus, että se joutuu ottamaan esimerkiksi kuuron huippuammattilaisen työhön insinööriksi, jottei syyllistyisi syrjintään, mutta ei saa samalla mitään takeita siitä, että tulkkauspalvelu toimii työnantajan kannaltaan niin, että työntekijästä saadaan irti kaikki se, mitä insinöörin palkkaiselta työntekijältä edellytetään. Jos firman tarkoitus olisi käyttää tätä insinööriä, jolla työnantaja olisi esimerkiksi (JATKUU)

(JATKUU) havainnut työoppimisjaksolla olevan poikkeuksellisia kykyjä ratkaista teknisiä ongelmia, tehtävissä joissa vaaditaan tiivistä tiimityöskentelyä, eikä työnantajalla olisi mitään takuita, että tulkkaukseen toteutuu työnantajan tarpeiden mukaisesti, olisi aika vaikea saada työnantajaa palkkaamaan kyseistä kuuroa viittomakielistä töihin. Varsinkin vakituisten työsuhteiden saaminen olisi varmasti kiven alla! Rikkoisiko työnantaja edes lakia, jos ei ottaisi tällaisessa tilanteessa kuulovammaista työntekijää?

Tästä rakenteellisesta syystä voi johtua se, etteivät kuulo- tai puhevammaiset pääse tasaveroisesti kaikkiin työsuhteisiin, joihin heidän kykynsä ja opiskelutodistuksensa antaisivat oikeutuksen. Kun tätä ei ole huomioitu tällä hetkellä lain tasolla, voidaan todeta, että tulkkaukspalvelujärjestelmä mahdollistaa kansalaisten epätasa-arvoista kohtelua työnhaun suhteen.

Edistääkö ammattisäännösten muuttaminen alan kehitystä?

Viittomakielen tulkkien ammattieettisten sääntöjen muuttaminen ei vaikuta olevan keskeinen väline pyrittäessä kehittämään tulkkatun tilanteen kaikkien osapuolien oikeuksien huomioon ottamista. Viittomakielen tulkkaukspalvelu tulisi kyetä näkemään John Rawlsin teorian (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 172) mukaisesti tietämättömyyden verhon takaa. Jotta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa löytyisi oikeudenmukaisuus, pitäisi päättäjien kyetä asettumaan siihen tilanteeseen, etteivät he itse tiedä, minkälaista heidän elämänsä on tehdyn päätöksen jälkeen. Tällöin he joutuvat miettimään, olisiko oikein, että he eivät saisi vaikkapa kuurosokeana tulkkaukspalvelua riittävästi voidakseen toteuttaa omia kykyjään täysipainoisesti. Tai he joutuisivat miettimään puhumattoman ja puolustuskyvyttömän kuulevan vanhuksen asemaa, kun hän saa kuulo- tai puhevammaisen hoitajan, joka on päättänyt käyttää subjektiivista oikeutta tulkkaukspalveluun siten, ettei ota tulkkia tilanteeseen mukaan.

Suomalaisen viittomakielen tulkkauksen kehittyminen yhä ammatillisempaan suuntaan on meidän tulkkien oikeus. Meillä on oikeus tavoitella esimerkiksi ammattinimikettä. Tällainen kehitys ei ole todennäköistä, ellei tulkkaukspalvelua kehitetä realistisesti. Tulee ottaa huomioon, että yhteiskunnan näkökulmasta lainsäätämisenä on kyse niukkuuden jakamisesta. Meidän (JATKUU)

(JATKUU) tulee asiantuntijoina kuvata tulkkauspalvelua läpinäkyvästi ja tuoda esille myös järjestelmän ongelmakohdat, jotta palvelun tarjoajan, eli yhteiskunnan, oikeudet toteutuisivat.

Virpi Thurén tuo esille yhden näkökulman asioihin. Hän kertoo Kielisillassa, että ”vähintään 180/360 tuntia/ vuodessa ajatusta pidetään tarpeettomana ilmaisuvapauden rajoittamisena” (Kielisilta 03/2009). Ensinnäkin ei ole olemassa ”tarpeetonta” ilmaisuvapauden rajoittamista, vaan kaikki ilmaisuvapauden rajoittaminen on lain vastaista. Täytyisi kuitenkin pystyä perustelemaan, että tulkkauspalvelun rajallisuus on nimenomaan ilmaisuvapauden rajoittamista. Viittomakielisillä on olemassa ilmaisuvapautensa 24 tuntia vuorokaudessa vuoden jokaisena päivänä heidän äidinkielellään ja lisäksi he voivat ilmaista itseään opintojen yhteydessä myös kuulevien suuntaan vapaasti. Lisäksi on vielä asioimistulkkaukseen 180/360/tuntia vuodessa, jota voidaan siis saada tarpeen mukaan myös enemmän. Ilmaisuvapaus ei ole myöskään vain kielellistä toimintaa. Ilmaisuvapauden rajoittamista olisi Thúrenin esittämän logiikan mukaan niin kauan kuin tulkki ei ole nanosekunnissa käytettävissä missä ja milloin tahansa. Pyrittäessä saamaan tulkkauspalvelua nykyistä enemmän, tulisi argumenttien olla toisenlaisia. Tulkkauspalvelun rajoittamaton käyttöoikeus, joka olisi vielä määritelty subjektiivisesti vain kuulo- tai puhevammaiselle, ei ole tulkkauspalvelun kaikkien osapuolten kannalta oikeudenmukainen vaihtoehto.

Jos pyrimme näkemään asian yhteiskunnan intressien kannalta, on merkityksellistä, että käytetyillä varoilla saadaan toteutettua mahdollisimman paljon esteetöntä pääsyä yhteiskunnalliselle tasolle. Ei ole yhteiskunnallinen intressi, että kuulo- tai puhevammaisen voi käyttää määrättömästi tulkkauspalvelua siihen, että hakee vaikkapa baarista seuraa ja pitää varalta tulkkia vierellään aamusta iltaan. Se, että kuulo- tai puhevammaisen oikeasti voisi päästä työmarkkinoilla kykyjään vastaaviin tehtäviin tasavertaisesti ja saa hoidettua asioitaan kuulevan yhteiskunnan suuntaan asioidessaan on yhteiskunnallisesti ajatellen keskeistä. Tämä on yhteiskunnallinen ongelma. Tässäkin havaitsemme, että tulkkauspalvelu on ennen kaikkea yhteiskunnan työkalu sen ratkaistessa yhteiskunnan tasolla olevia ongelmia. (JATKUU)

(JATKUU) Jotta tulkkauspalvelua voitaisiin kehittää paremmin toimivaksi ja uskottavammaksi yhteiskunnan päättäjien keskuudessa, pitäisi kuvata myös asiantuntemuksemme kautta näkemiämme tulkkauspalvelun sudenkuoppia. Laissa puhutaan esimerkiksi viittomakielisten oikeuksista ikään kuin kyse olisi siitä, että oli kuulovammaisen äidinkieli mikä tahansa viittomakieli, hänellä on oikeus äidinkieleensä ja sen tulkkauspalveluun Suomessa. Kansalaisuuslain kielitaitovaatimuksen (359/2003 § 13) mukaan hakijalla, jolla ”on hakemusta ratkaistaessa suomen tai ruotsin kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito tai suullisen kielitaidon sijasta vastaavan tasoinen suomalaisen viittomakielen taito”, voi saada kansalaisuuden ja tätä kautta myös oikeuden tulkkauspalveluun. On kyettävä näkemään, mihin tämä voi johtaa tulevaisuudessa. Periaatteessa laki voidaan tulkita siten, että hieman suomalaista viittomakieltä opiskelemalla voi saada oikeuden minkä tahansa viittomakielen tulkkipalveluun, joka on käyttäjänsä ensi- tai äidinkieli. Tämä ei ole ollut varmaankaan lainsäätäjien tarkoitus, eikä siten lain henki. Asiat esitetään kuitenkin niin sekavasti, että hyvinkin toisenlaisiin tulkintoihin voidaan päätyä. Maahanmuuttaja voi todeta jälkikäteen, ettei hän olisi muuttanut Suomeen, jos olisi tiennyt, ettei laki oli laki Suomessa, vaan hänen oikeutensa voidaan ottaa pois milloin tahansa.

Lain epämääräisyydestä seuraa myös se, että kuurot voivat tilata tulkkaa myös keskinäisiin tilanteisiinsa. Koska tulkkauspalvelua koskevassa laissa ei määritellä, mistä viittomakielestä on kyse, tulkkauspalveluun kuuluu eriskummallisella tavalla myös oikeus kansainvälisen viittomakielen tulkkauksen käyttämiseen. Kansainvälisen viittomakielen tulkkausta käytetään eri viittomakieltä viittovien välisessä kommunikaatiossa. Onko kuulovammaisella maahanmuuttajalla oikeus tulkkauspalveluun myös silloin, kun hän kommunikoi suomalaisten kuurojen kanssa? Tätähän kansainvälinen tulkkauksen käytännössä tarkoittaa ja en ihmettelisi, jos tätä palvelua käytettäisiin myös epäeettisellä tavalla pelkästään rahan lypsämiseen turvallisella tavalla. Kukaanhan ei saa penätä, mihin tätä subjektiivista oikeutta käytetään ja tarve voidaan esittää jatkuvan vuosia, koska kyse on täysin subjektiivisesta arviosta. Toinen tilanne, missä kansainvälistä tulkkausta käytetään, ovat kansainväliset kuurojen tilaisuudet. Onko yhteiskunnalla velvollisuus maksaa tällaiseen toimintaan käytettävää tulkkauspalvelua? (JATKUU)

Opastus, kuvailu ja sosiaaliset pikaviestit

(JATKUU) Viittomakielen tulkkauspalvelu on yhteiskunnan järjestämää palvelua, jota tuottaa ammattikunta, jolla on oikeus määritellä omaa työtään sillä perustella, että teemme sitä elinkeinona. Etenkin, kun laissa ei ole mitään mainintaa siitä, että kuulovammaisten tulkkauspalveluun tulee kuulua esimerkiksi kuvailu ja opastaminen, on periaatteessa mahdollista, että ammattikuntamme voisi rajata työtään siten, että pyrkisimme keskittymään vain kielen välittämiseen.

Tässä taustalla voisi olla esimerkiksi tarpeet saavuttaa yhteiskunnallisesti parempi status tavoittelemalla puhuttujen kielten tulkkien kaltaista tilannetta, jossa tulkin ammattiin kuuluu nimenomaan vain kielen tulkkaminen. Yhteiskunnallisen profession saavuttamisen kannalta voisi olla etu rajata työ mahdollisimman selkeästi suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen välillä tapahtuvaksi tulkkaukseksi. Sen sijaan kuurosokeiden oikeuksien kannalta tämä ei olisi käsittääkseni hyvä asia. Tämän takia olisi aiheellista säätää lailla, että tulkkauksen lisäksi turvataan myös oikeus opastukseen, kuvailuun ja sosiaalisten pikaviestien käyttämiseen osana tulkkauspalvelua silloin, kun se on asiakkaan näkövammaan kannalta tärkeää.

Kuurosokean asiakkaan näkökulmasta voidaan todeta, että monet elämää helpottavat seikat, kuten opastaminen tai kuvailu ja sosiaaliset pikaviestit (joihin liittyy ammatillisen toiminnan näkökulmasta ongelmallisena puolena niiden melkoinen subjektiivisuus) voivat olla oikeasti tie tasaveroiseen osallistumiseen sosiaalisissa tilanteissa. Ei ole siis syytä ajatella, että kuurojen voimaantumista onnistuneesti edistäneet tulkeille asetetut toiminnan rajoittamisen vaatimukset olisivat oikeutettuja kuurosokean näkökulmasta. Mielestäni voimme olla ammattikuntana ylpeitä, että meillä on ollut kykyä asettua tiettyjen apua tarvitsevien asiakkaidemme rooliin ja ymmärtää, ettei kaikki avustamiseksi helposti mielletävä (miksi se muuten on niin kovin negatiivisesti sävytynyttä?) automaattisesti alenna ammattikuntamme arvoa.

On mielestäni eettisesti jopa arvokkaampaa, että osaamme ottaa huomioon asiakaskuntamme kaikkien osapuolten moninaiset tarpeet – siis myös kuulevien asiakkaidemme tarpeet. Pitkässä juoksussa voimme (JATKUU)

(JATKUU) saavuttaa tulkkeina jopa parempaa arvostusta yhteiskunnan taholta, mikäli osaamme nähdä työmme kuvan joustavasti. En myöskään näe asiaa siten, että viittomakielen tulkkien täytyisi ryhmittäytyä kahteen leiriin siten, että toiset ovat vain kielen kääntäjiä ja toiset suostuvat tekemään myös jotain muutakin, joka mielletään helposti epätulkkimaiseksi toiminnaksi.

LÄHTEET:

Cokely, D. 2000. Exploring Ethics: A Case for Revising the Code of Ethics.

LAUSUNTO 12.8.2009

http://www.tulkit.net/wordpress/wp-content/uploads/lausunto_svt_tulkklauslaki.pdf

Hallituksen esitys Eduskunnalle.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+220/2009&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa.

Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö

<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>

Viittomakielen tulkkauksen ja lainsäädäntö

<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/tulkkauksen-viittomakielen-ja-lainsaadanto/>

Liite 4: NAD Interpreter Code of Ethics

NAD INTERPRETER CODE OF ETHICS

- All information in any interpreting assignment is to be kept in strictest confidence.
- Interpreting services shall always be competent, impartial and professional.
- Messages shall be rendered faithfully, always conveying the content and spirit of the communicator, and professional judgment should be exercised in assessing whether communication is being understood.
- In accepting assignments, discretion based on skill, setting, and the consumers involved must be used.
- Counseling or interjecting personal opinion is never permitted.
- Information on the role and appropriate use of interpreting services shall be provided to the consumers when necessary.
- Information on available resources as appropriate should be provided.
- Compensation for services should be pursued in a professional manner.
- Respect of and for the deaf person's rights must always be evident.
- Only the highest professional standards, as promulgated by the NAD, shall be pursued.